

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

Г. В. Балахничева, Л. В. Заремба, А. В. Цьось

ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Навчальний посібник для студентів випускних курсів

Галузь знань 0102 Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини

Луцьк
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
2013

УДК 796.011.3:37.011.3–051(075.8)

ББК 74.204.2я73+75р.я73

Б 20

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 10 від 26 квітня 2012 року)*

Рецензенти:

Смолюк І. О. – доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного інституту Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Козіброцький С. П. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Балахничева Г. В., Заремба Л. В., Цьось А. В.

Професійна майстерність учителя фізичного виховання : навч. посіб. /

Б 20 Галина Валентинівна Балахничева, Людмила Василівна Заремба, Анатолій Васильович Цьось. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 64 с.

ISBN 978-966-600-616-8

У навчальному посібнику визначено провідні тенденції професійної підготовки студентів, які стосуються змісту діяльнісного підходу під час проведення лекцій. Розроблено рекомендації щодо навчально-виховної роботи з учнями різних вікових груп із урахуванням сучасних методів навчання і виховання.

Для студентів випускних курсів напряму підготовки 0102 – фізичне виховання, спорт і здоров'я людини.

УДК 796.011.3:37.011.3–051(075.8)

ББК 74.204.2я73+75р.я73

© Балахничева Г. В., Заремба Л. В.,
Цьось А. В., 2013

© Гончарова В. О. (обкладинка), 2013

© Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, 2013

ISBN 978-966-600-616-8

ЗМІСТ

Вступ	4
Загальна характеристика змісту курсу «Підвищення професійної майстерності вчителя фізичного виховання»	7
Тема I. Характерні особливості підвищення професійної майстерності вчителя фізичного виховання.....	7
Тема II. Окремі напрями професійної підготовки вчителя фізичного виховання у світлі вимог сьогодення	13
Тема III. Професійна спрямованість навчальних занять у вищому навчальному закладі в процесі підготовки вчителя фізичного виховання	18
Тема IV. Навчально-дослідна робота як засіб формування професіоналізму майбутнього вчителя фізичного виховання	22
Тема V. Навчально-педагогічна практика майбутніх учителів фізичного виховання як форма професійної підготовки	27
Тема VI. Формування особистісних та професійних якостей учителя фізичного виховання.....	31
Тема VII. Роль самовиховання в підвищенні професійної майстерності вчителя фізичного виховання.....	36
Тема VIII. Професійна підготовка вчителя фізичного виховання до здійснення туристичної роботи	42
Тема IX. Професійна майстерність учителя фізичного виховання в позакласній роботі зі школярами різних вікових груп	46
Список рекомендованої літератури	51
Додатки	53

ВСТУП

Формування студента – майбутнього учителя фізичної культури – неможливе без усвідомлення себе як суб'єкта педагогічної діяльності, яка повинна включати в себе не лише набуття знань, умінь і навичок, а й морально-етичне відношення до педагогічної діяльності, і тому формуванню професійної підготовленості у вищих навчальних закладах повинно приділятися велике значення.

Для надання допомоги студентам, майбутнім фахівцям фізичного виховання, у формуванні професійної підготовленості до практичної діяльності з учнями сучасної школи нами представлені матеріали з визначених тем курсу «Професійна майстерність учителя фізичного виховання».

Уважаємо, що запропонований навчальний посібник слугуватиме певним орієнтиром оволодіння програмовим матеріалом, самостійною роботою в опрацюванні основної та додаткової літератури в галузі професійно-педагогічної підготовленості.

Вивчення курсу «Професійна майстерність учителя фізичного виховання» як навчального предмета має важливе значення для професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання, сприятиме розширенню загальнопедагогічного світогляду, виробленню особистісного ставлення до педагогічного досвіду.

Навчальними планами інституту фізичної культури та здоров'я і робочою програмою цього курсу передбачаються різні види занять: лекції, семінари, індивідуально-самостійні роботи, залік.

На лекціях висвітлюються основні питання з курсу «Професійна майстерність учителя фізичного виховання».

Проведення практичних занять сприяє більш глибокому та всебічному вивченню основних напрямків лекційного матеріалу, де обговорюються студентські відповіді та повідомлення, з'ясовуються найбільш складні та важливі проблеми з питань професійної майстерності фахівця фізичного виховання.

У процесі проведення індивідуально-самостійної роботи студенти вивчають праці видатних учених сучасного й минулого, проводять науково-дослідну роботу, самостійно розробляють та оформляють індивідуальні роботи. Згідно з вимогами програми «Професійна підготовка учителя фізичного виховання» студенти випускних курсів чітко визначають мету курсу, зміст якої включає в себе розширення і поглиблення знань у галузі професійної майстерності

вчителя фізичного виховання у формуванні професійної підготовленості до практичної діяльності з учнями сучасної школи та завдання курсу, котрі можна сформулювати як:

1) поглиблення розуміння і значення комплексу професійних характеристик як головного орієнтиру у вихованні дисциплін навчального плану;

2) ознайомлення студентів у специфічних умовах вузу з формами і змістом роботи з питань професійної підготовленості;

3) набуття потрібних знань, вмінь та навичок для успішної практичної діяльності вчителя фізичного виховання на професійному рівні.

Формуючи професійну підготовленість учителя фізичного виховання, необхідною умовою є набуття таких специфічних якостей, до яких належать:

1) уміння у взаємовідносинах учитель–учень відображати працю учня;

2) рівень знань і зміст показників фізичної та технічної підготовленості;

3) установлення взаємодії між психологічною сферою і можливостями організму, що, у свою чергу, сприяє відчуттю гармонії, високої працездатності, активному довголіттю.

У процесі вивчення дисципліни «Професійна майстерність учителя фізичного виховання» студент повинен знати, що однією з умов професійної майстерності є створення матеріальної бази високотехнічного забезпечення, включаючи комп'ютерну техніку, діагностичну апаратуру, медико-контрольні та вимірювальні прилади, спеціальні пристрої для опанування техніки рухових дій, різноманітні тренажери.

Отже, проблема підвищення професійної майстерності майбутнього вчителя фізичного виховання є однією з актуальних у вищому навчальному закладі.

Визначена тематика лекційних і практичних занять, з одного боку, характеризує особливості професійної підготовленості вчителя фізичного виховання в системній організації навчально-виховного процесу сучасної школи, а з іншого – систему професійної підготовки вчителя-фахівця під час навчання у вузі, яка передбачає взаємодію навчальної, позанавчальної та самостійної роботи студентів як єдине ціле, а завдяки створеним педагогічним умовам – формує професійну спрямованість за фахом фізичної культури та спорту.

На наш погляд, до провідних тенденцій професійної підготовки майбутнього фахівця фізичного виховання варто було б застосувати діяльнісний підхід за такою тематикою:

- 1) загальна характеристика професійної майстерності вчителя фізичного виховання;
- 2) окремі напрями професійної підготовки вчителя фізичного виховання відповідно до вимог сьогодення;
- 3) професійна спрямованість навчальних занять у вузі в процесі підготовки вчителя фізичного виховання;
- 4) формування професійних та особистісних якостей учителя фізичного виховання;
- 5) роль самовиховання і самовдосконалення в підвищенні професійної майстерності вчителя фізичного виховання;
- 6) навчальна та науково-дослідна робота як засіб формування професіоналізму вчителя фізичного виховання;
- 7) навчально-педагогічна практика майбутніх учителів фізичного виховання та її вплив на професійну підготовленість;
- 8) професійна майстерність учителя фізичного виховання в позакласній роботі зі школярами сучасної школи;
- 9) професійна підготовка вчителя фізичного виховання до здійснення туристичної роботи.

Відповідно до вимог програми випускник повинен оволодіти не лише теоретичним матеріалом, а й професійними вміннями:

- проводити навчально-виховну роботу на професійному рівні;
- планувати свою діяльність відповідно до професійних вимог, уміти визначати мету й завдання;
- застосовувати на професійному рівні оптимальні форми навчання і виховання;
- поєднувати сучасні методи навчання та виховання;
- уміти організувати колектив учнів, стимулювати їх діяльність.

Уважаємо, що вивчення курсу «Професійна майстерність учителя фізичного виховання» сучасної школи є однією з актуальних проблем у вищому навчальному закладі, а публікація навчального посібника сприятиме ефективній професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання до практичної діяльності.

Загальна характеристика змісту курсу «Підвищення професійної майстерності вчителя фізичного виховання»

Тема I. Характерні особливості підвищення професійної майстерності вчителя фізичного виховання

План

1. Системна організація навчально-виховного процесу школярів сучасної школи як підсистема професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання.

2. Мета, завдання, форми і методи професійної спрямованості фізичного виховання у вузі.

3. Формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичного виховання.

4. Контроль і самоконтроль професійної підготовки студентів – майбутніх учителів фізичного виховання – до практичної роботи з учнями сучасної школи.

Характеристика змісту теми

Проблема підвищення професійної майстерності вчителя фізичної культури є однією з актуальних у вищому навчальному закладі, яка може бути представлена у вигляді системної організації навчально-виховного процесу школи і водночас як підсистема професійної підготовки вчителя фізичної культури. Професійна спрямованість навчально-виховного процесу повинна спиратися на такі принципи:

- цілеспрямованість викладання навчального матеріалу;
- комплексна системно-цільова впливовість на особистість студента – майбутнього вчителя фізичного виховання;
- єдність навчання і виховання у вузі, спрямовані на діяльність учителя сучасної школи;
- урахування загальної культури розвитку студентів, диференційованого та індивідуального підходу, які спрямовані на єдність форм роботи: вуз – факультет, курс, група – студент;
- єдність виховання й самовиховання, єдність освіти й самоосвіти, розвиток творчої ініціативи, єдність професійного навчання з науковою діяльністю, взаємодія мети особистості та колективу;
- взаємодія мети і завдань професійної підготовки, форм, змісту, умов підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання.

Отже, загальна система професійної підготовки вчителя фізичної культури відображає взаємодію навчальної, позанавчальної та самостійної роботи як єдине ціле, а завдяки спеціально створеним педагогічним умовам формує професійну спрямованість, яка включає в себе:

- діяльнісний підхід і залучення студентів в усі види роботи протягом років навчання;
- забезпечення єдності всіх видів професійної підготовки у вузі;
- проектування дисциплін, які викладаються у вузі, не лише на фізичну культуру та спорт, а й на діяльність учителя фізичного виховання сучасної школи.

Визначена система підвищення професійної майстерності забезпечує підготовку вчителя фізичної культури в усіх формах роботи вищого навчального закладу, важливу роль відіграє чітке визначення мети, завдань і методів формування особистості майбутнього фахівця фізичної культури та спорту.

Таким чином, **мета** – це формування всебічно розвинутої особистості вчителя фізичного виховання, здатного творчо й компетентно вирішувати завдання фізичної культури школярів у різних організаційно-педагогічних формах. Відповідно до мети визначаються такі завдання:

- виховання позитивної мотивації, сучасних поглядів і переконань, спрямованих на фізичне виховання особистості;
- оволодіння системою загальнотеоретичних, психолого-педагогічних, спеціальних та методичних знань для використання у фізичному вихованні в усіх сферах навчально-виховної роботи з учнями сучасної школи;
- оволодіння системою практичної підготовки, яка формує психолого-педагогічні та методичні вміння та навички;
- формування особистості майбутнього вчителя фізичного виховання.

Одним із засобів організації навчально-виховного процесу, які сприяють професійній майстерності вчителя фізичного виховання, потрібно розглядати такі форми роботи:

- академічні, практичні, навчальні заняття з фізичної культури і спорту;
- педагогічні й організаційні педагогічні практики;
- участь студентів у науково-дослідницькій роботі вузу;
- підготовка та написання рефератів, курсових, дипломних і магістерських робіт.

Зазначені форми й участь у проведенні роботи в гуртках і секціях організаторів масової фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи за формами спрямованості професійної підготовки вчителя фізичного виховання представлено в таблиці, яка стверджує вагомість професійної спрямованості на майбутню професію протягом усіх років навчання (див. рис.1).

Рис. 1. Професійна спрямованість майбутнього вчителя фізичного виховання

Однією з важливих умов підвищення професійної майстерності вчителя фізичного виховання повинні бути орієнтація на кінцевий результат та спрямування кожної особистості на зміст комплексної програми розв'язання освітніх і методичних завдань.

У процесі формування професійної майстерності вчителя фізичного виховання можна визначити *дві групи* методів: методи навчання і методи виховання.

Основні методи навчальної професійної підготовки вчителя фізичного виховання охоплюють такі напрями:

- формування свідомості особистості, понять та переконань;
- організація пізнавальної та практичної діяльності;
- стимулювання діяльності й поведінки.

Розглядаючи застосування методів виховного впливу в процесі професійної підготовки, потрібно пам'ятати, що керівна роль належить педагогу, який організовує багатогранну роботу студентів, спрямовану на практичну діяльність учителя фізичної культури з учнями сучасної школи; стимулює навчально-виховну діяльність студентів із першого до випускних курсів; впливає на свідому активність.

Отже, формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичного виховання залежить від багатьох факто-

рів, а саме: чітке визначення мети, завдань, змісту, структури діяльності, спрямованої на підготовку висококваліфікованих кадрів; знання його мотиваційної сфери, яка повинна включати в себе інтереси, ідеали, уміння оцінювати свої та інші дії з формування професійних якостей.

Формування професійної спрямованості потрібно різнобічно роз'яснювати майбутнім учителям, що означає почуття високої відповідальності за вибір професії; свідоме розуміння значення професії вчителя фізичного виховання в суспільстві; упевненість у перспективності творчого характеру діяльності.

Отож, до основних шляхів формування професійної спрямованості можна віднести активізацію професійного самовиховання і самоосвіти; мотивацію професійної спрямованості на майбутню професію; формування позитивного ставлення і потреби до регулярних занять фізичною культурою та спортом.

Відповідно до результатів професійної підготовки важливе значення слід приділяти видам контролю й самоконтролю. На практиці розрізняють:

– *оперативний контроль*, що здійснюється в процесі навчальної роботи, основною метою якого є інформація про хід виконання студентами вузу конкретного виду навчальної роботи, за допомогою чого визначається рівень знань, умінь та навичок кожного студента;

– *поточний контроль*, що дає змогу оцінювати результати засвоєння окремих тем та розділів. Він може бути реалізований за рейтинговою оцінкою та виконанням контрольних і курсових робіт, рефератів, самостійної роботи студентів;

– *підсумковий контроль* включає комплексну оцінку рівня професійної підготовленості і спрямовується на глибоку перевірку педагогічно-фахових знань, умінь та навичок.

У професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців із фізичного виховання розрізняють такі не менш важливі функції контролю, як *навчаюча, контролююча, розвиваюча, організуюча, виховна*, вибір яких залежить від обставин і правил контролю з урахуванням поглибленості, всебічності, індивідуалізації та диференціації.

Із метою оцінювання в професійній підготовці практичних умінь студентів спеціальності «фізична культура» в процесі самоконтролю та контролю застосовується модульно-рейтингова система оцінювання, яка включає:

1. Уміння з виконання команд, розпоряджень, управління строем.

2. Уміння планувати, організовувати і проводити комплекси вправ.
3. Уміння планувати, організовувати і проводити рухливі ігри.
4. Уміння планувати, організовувати і проводити туристичні походи, туристичну роботу з учнями.

5. Уміння розучувати окремі фізичні вправи та робити аналіз уроку.

Під час оцінювання комплексного розвитку професійних знань, умінь і навичок потрібно керуватися критеріями оцінювання, до яких належать:

- рівень творчої діяльності – високий рівень;
- рівень репродуктивно-творчої діяльності – середній рівень;
- репродуктивний рівень – низький;
- індивідуальний рівень – мінімальний.

Критеріями рівня педагогічних умінь студентів, майбутніх учителів фізичного виховання, є якість знань, умінь, навичок та рівень вихованості, що в майбутньому перетворюється у функціональні результати праці зі школярами та юними спортсменами, й уміння оцінювати їхню роботу з фізичної культури і спорту.

Отже, у підвищенні професійної підготовки вчителя фізичного виховання до практичної роботи з учнями велику роль відіграє система організація навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, що виступає як підсистема професійної підготовленості майбутнього вчителя фізичного виховання.

Завдання для самостійного опрацювання № 1 (схема 1)

1. Розкрити зміст системної організації навчально-виховного процесу фізичного виховання школярів як підсистему професійної підготовки вчителя сучасної школи.

2. Обґрунтувати основні фактори і шляхи формування професійної спрямованості вчителя фізичного виховання.

3. Визначити професійну спрямованість майбутнього вчителя фізичного виховання.

4. Скласти план повідомлення і підготуватися до виступу.

Література: 2 (С. 5–10), 8, 14, 22.

Тема II. Окремі напрями професійної підготовки вчителя фізичного виховання у світлі вимог сьогодення

План

1. Зміст і шляхи професійного формування майстерності вчителя фізичного виховання.
2. Типи вчителів фізичного виховання та їх характерні особливості.
3. Поетапне формування професійної підготовки вчителя фізичного виховання до практичної роботи з учнями сучасної школи.

Характеристика змісту теми

Професійна майстерність учителя фізичної культури може бути представлена у вигляді системної організації навчально-виховного процесу сучасної школи й водночас як підсистема професійної підготовки майбутнього фахівця. Відповідно, загальна система підвищення професійної підготовки вчителя фізичного виховання повинна відображати взаємодію навчальної, самостійної та позанавчальної роботи кожного студента як єдине ціле, а завдяки спеціально створеним умовам – формувати професійну спрямованість за фахом і такими принципами, як цілеспрямованість викладення навчального матеріалу; єдність навчання й виховання у вузі зі спрямуванням на сучасну школу; послідовність і безперервність протягом усіх років навчання у вузі; урахування специфіки спеціалізації, загальної культури розвитку студентів, диференційованого й індивідуального підходу, єдності форм роботи: вуз – факультет – курс – група – студент; єдність освіти та самоосвіти; розвиток творчої ініціативи; єдність професійного навчання і науково-дослідної діяльності; взаємодія мети особистості і мети колективу, взаємодія таких складників особистості, як зацікавленість професією, свідоме сприйняття ділових, фахових, моральних та фізичних якостей.

Процес професійної підготовки вчителя фізичного виховання довготривалий, який умовно можна поділити на три етапи. Кожний етап має свої особливості, провідні форми та методи роботи – все це сприяє формуванню професійної майстерності вчителя фізичного виховання (див. рис. 2).

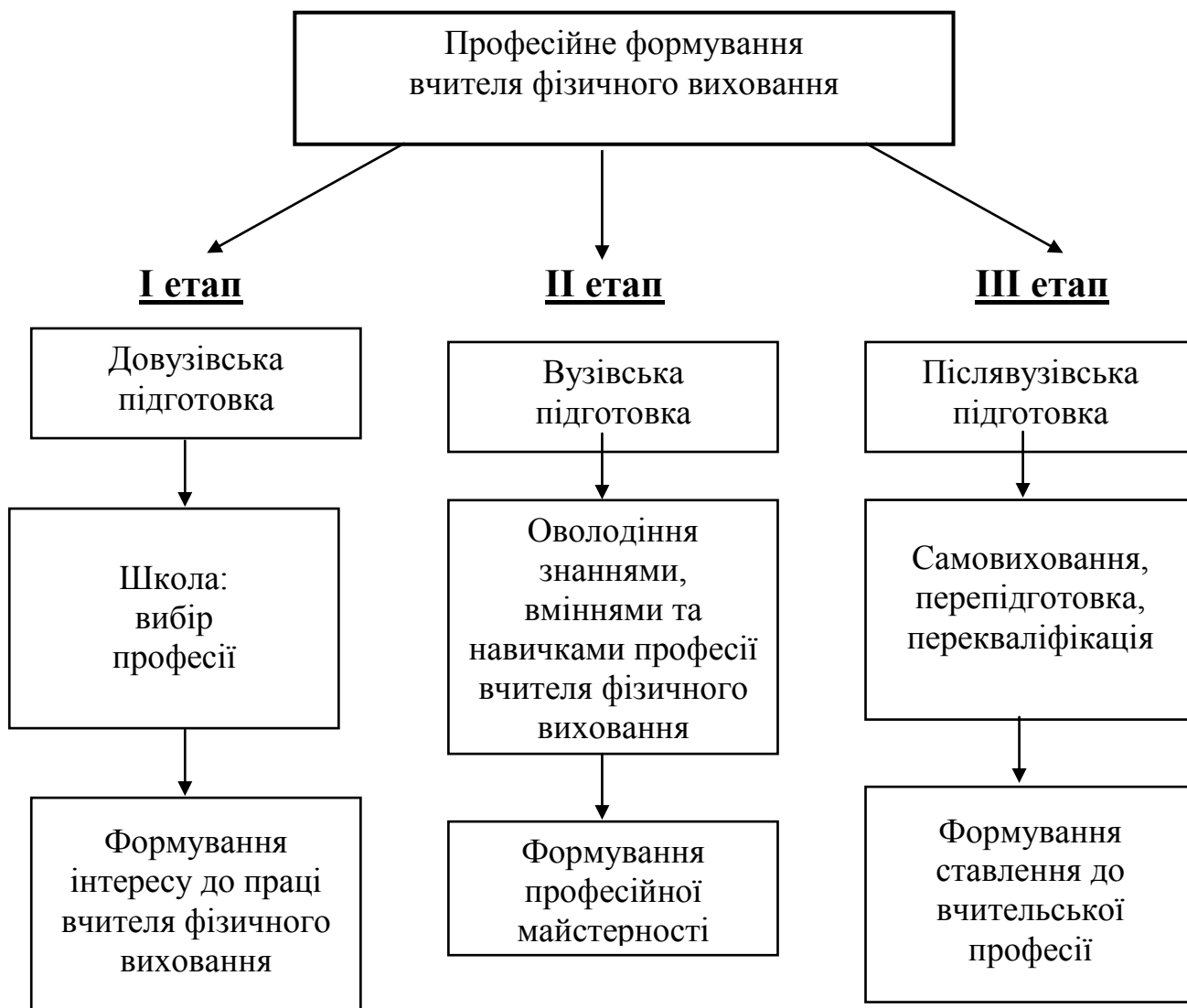

Рис. 2. *Професійне формування вчителя фізичного виховання*

Якщо вчитель постійно вдосконалюється, займається самостійно, прагне професійного вдосконалення, то лише тоді можна говорити про його професійну майстерність, а бажання самовдосконалення – це великий скарб, який впливає на результати праці.

У науковій літературі Н. В. Кузьміна у своїх дослідженнях визначає три типи вчителів за професійною підготовленістю, а саме (рис. 3): щоб стати професійно підготовленим учителем-майстром, кожен майбутній фахівець ще у вищому навчальному закладі має оволодіти знаннями, уміннями і навичками та методиками викладання свого предмета.

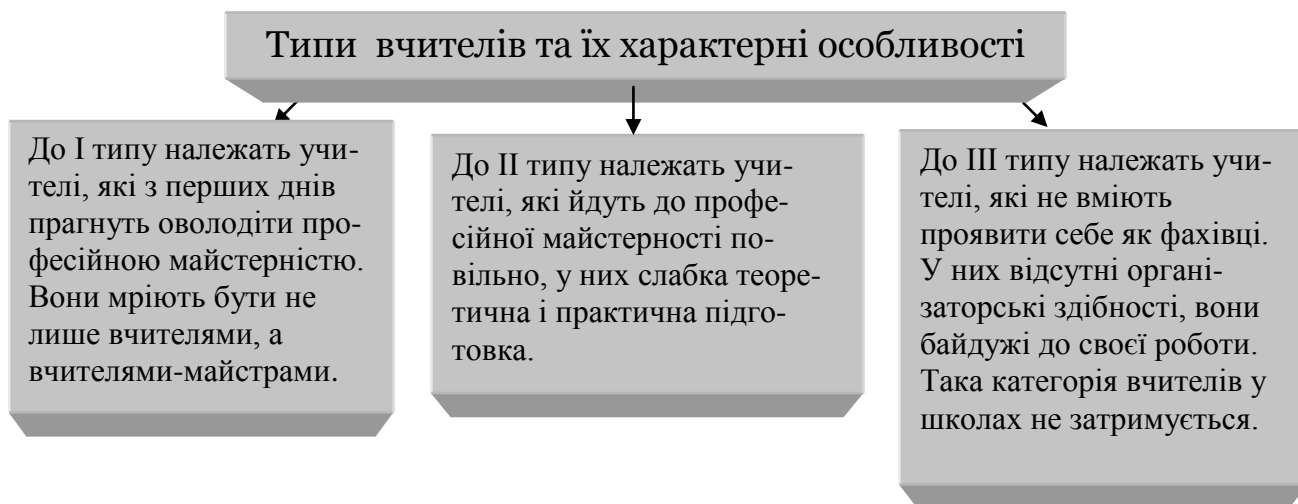

Рис. 3. *Типи вчителів та їх характерні особливості*

Отже, орієнтовну модель професійних знань майбутнього учителя фізичного виховання схематично можна відобразити так (рис. 4):

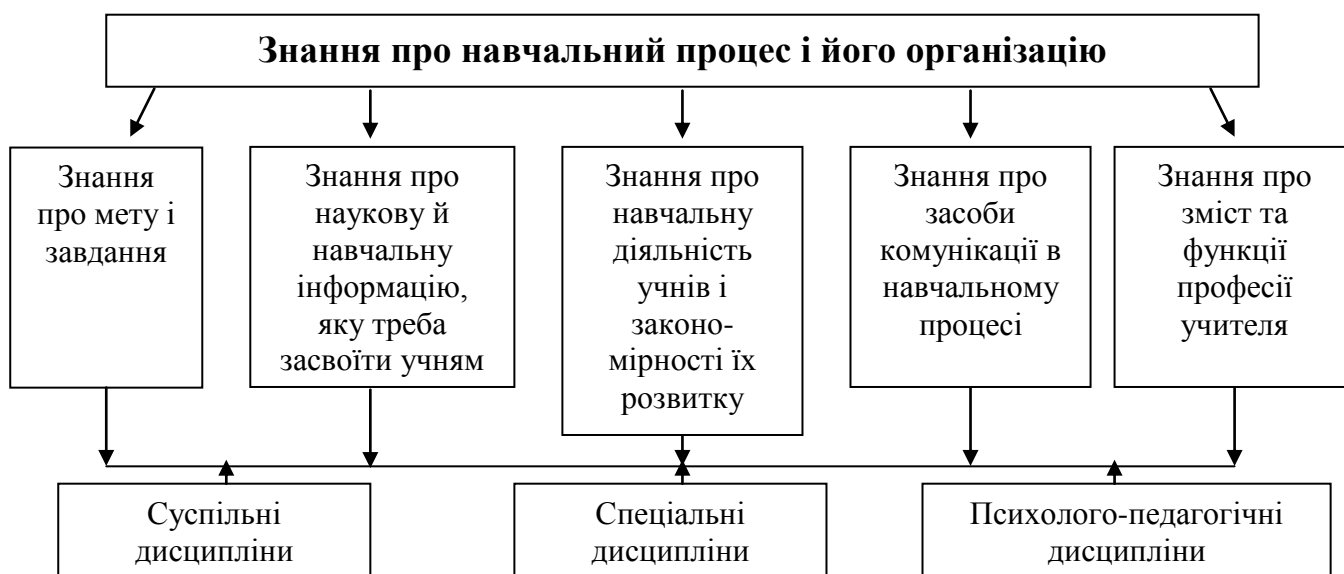

Рис. 4. *Модель професійних знань майбутнього вчителя фізичного виховання*

Таким чином, зображена модель професійних рис майбутнього вчителя фізичної культури – це досягнення певного рівня навчання і виховання, ефективного за результатами й оптимального за витратами сили, використання ефективних методів і засобів впливу освіти з позицій гуманізації світогляду, духовних та ціннісних орієнтацій.

Отже, професійна майстерність приходить до вчителя поступово – у перші чотири-п'ять років роботи. Передусім відбувається найбільш інтенсивне формування педагогічних здібностей, а в подальші роки спостерігається зростання повільніше. Зазвичай однією з умов

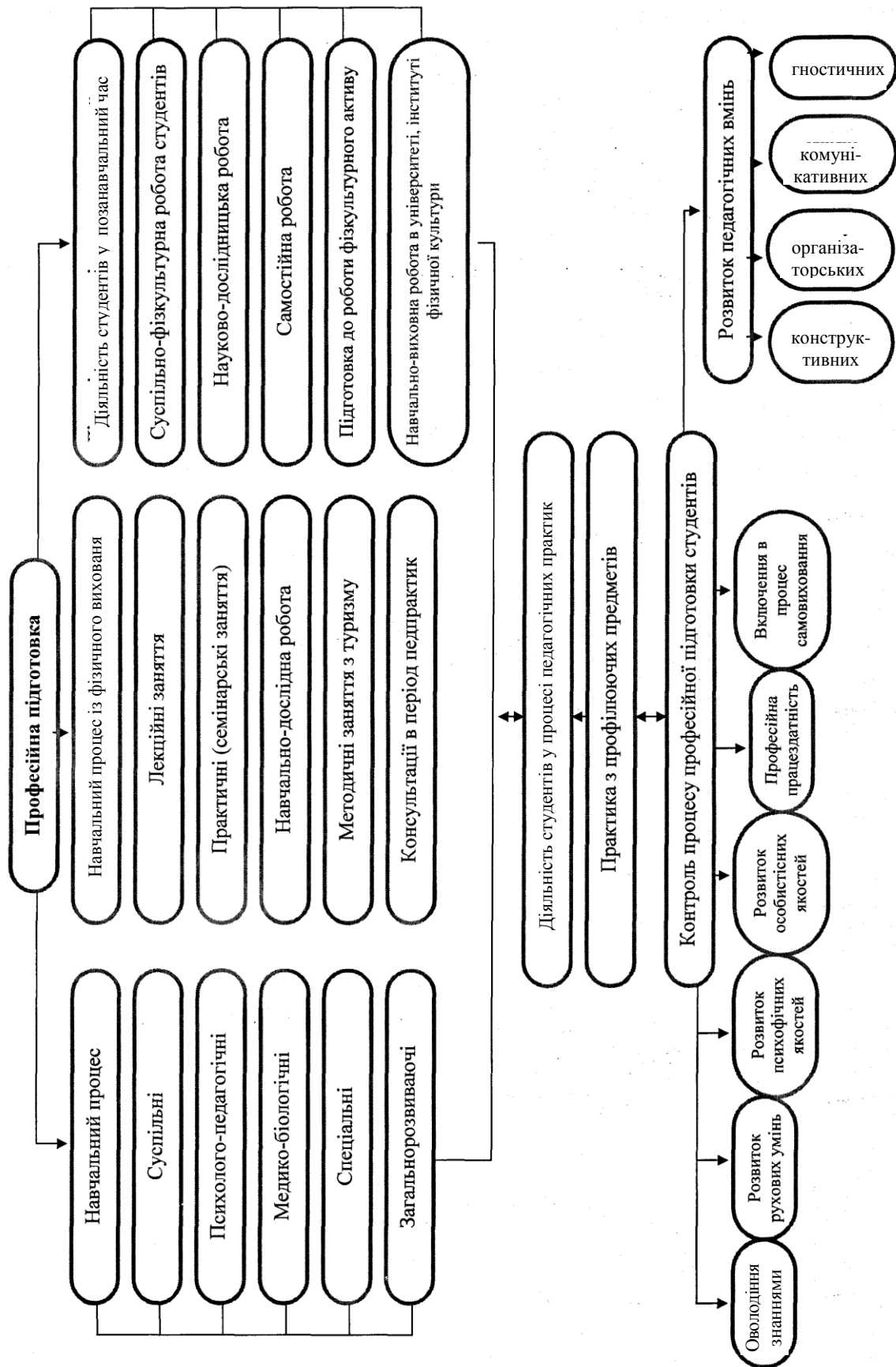
підвищення професійної майстерності вчителя фізичного виховання повинні стати орієнтація на кінцевий результат і розв'язання освітніх та методичних завдань.

Оскільки реальна професійна стабільність учителя фізичного виховання залежить від особистого відношення до майбутньої професії, то пріоритетними шляхами формування професійної підготовленості повинні виступати мотивація професійної спрямованості, активізація професійного самовиховання, формування позитивного ставлення і потреб до регулярних занять фізичною культурою та спортом.

Завдання для самостійного опрацювання № 2 (схема 2)

1. Дати чітке роз'яснення професійної підготовленості вчителя фізичного виховання.
2. Назвати й охарактеризувати форми професійної підготовленості щодо здійснення навчально-виховної роботи з учнями сучасної школи.
3. Скласти план повідомлення і підготуватися до виступу.

Література: 1, 5, 8, 10, 14, 18.

Тема III. Професійна спрямованість навчальних занять у вищому навчальному закладі в процесі підготовки вчителя фізичного виховання

План

1. Роль навчального теоретичного і практичного матеріалу з фізичної культури в професійній підготовці вчителя фізичного виховання.
2. Міжпредметні зв'язки під час професійної підготовки студентів із фізичного виховання.
3. Професійна спрямованість практичних занять із фізичної культури як засіб набуття методичних умінь та навичок із фізичного виховання.

Характеристика змісту теми

Професійна спрямованість навчальних занять із фізичного виховання відіграє велику роль у процесі підготовки студентів до практичної діяльності в сучасній школі.

Значення навчально-теоретичної і практичної підготовки з фізичного виховання сумніву не викликає.

У процесі фахової підготовки майбутні вчителі фізичного виховання оволодівають навчальним і практичним матеріалом фізичної культури, який умовно можна розподілити на *основний* і *додатковий*.

Основний навчальний і практичний матеріал пов'язаний з оволодінням відповідними дисциплінами.

Додатковий – пов'язаний із поглибленим вивченням і засвоєнням окремих розділів навчальних планів та програм.

Додатковий матеріал враховує основний, спеціальний і спортивний напрям підготовки.

Вивчення основного й додаткового матеріалу вважається обов'язковим, регулюється навчальним відділом вищого закладу освіти та деканатом інституту фізичної культури.

У свою чергу, навчальний матеріал забезпечує оволодіння методичними та практичними вміннями і навичками педагогічної діяльності з питань професійної підготовки до майбутньої професії спеціаліста, а також відбувається формування знань і умінь засобами самопідготовки, самоосвіти та самовдосконалення ще в студентські роки.

Однак засвоєння знань, умінь і навичок професійної досконалості можливе лише за таких умов:

1. Уміння самостійно опановувати певний обсяг теоретичних і практичних знань.

2. Уміння застосовувати знання на практиці, що також сприяє вдосконаленню.

Таким чином, формування знань, умінь і навичок із фізичної культури є основним чинником удосконалення професійної майстерності майбутнього вчителя фізичного виховання.

Важливу роль у професійній спрямованості навчальних занять відіграють міжпредметні зв'язки фізичного виховання, де основними завданнями теоретичних розділів окремих дисциплін у професійному формуванні є:

– розуміння суспільного значення завдань, які стоять перед фізичним вихованням школярів, і прагнення активно використовувати засоби фізичної культури та спорту у виховній роботі з учнями;

– тверда впевненість у потребі використовувати засоби фізичної культури для всебічного розвитку особистості і на цій основі створити необхідні суспільно-ціннісні мотивації та потреби засвоєння спеціальних знань із фізичного виховання;

– система знань, які характеризують зміст, організацію та методику проведення масово-оздоровчих, фізкультурних і спортивних заходів позакласної та позашкільної роботи.

Зміст теоретичного розділу з фізичного виховання потрібно наближати до практичної діяльності, і тому під час занять фізичної культури слід враховувати міжпредметні зв'язки й логічну послідовність у викладанні таких дисциплін, як медична допомога, педагогіка школи, психологія, шкільна гігієна.

Наприклад:

1. При викладанні курсу «Вступ до спеціальності» потрібно розкривати роль фізичного виховання у формуванні загальної та професійної культури особистості вчителя, сприяти організації здорового способу життя.

2. У процесі вивчення курсу «Медична підготовка» слід акцентувати увагу на практичні вміння надання першої допомоги при побутових, спортивних та інших травмах.

3. Під час вивчення педагогічних дисциплін – глибоко розкривати методику формування особистості учнів засобами фізичної культури.

4. Під час вивчення різного роду методик виховної роботи в школі потрібно розглядати проблеми виховної роботи в процесі

позакласної і позашкільної роботи, спільної роботи школи та сім'ї, у групах продовженого дня з метою набуття вміння вирішувати методичні питання організації і здійснення фізичного виховання учнів.

5. У процесі вивчення психології потрібно звертати увагу на оволодіння методами та прийомами діагностики і окремого школяра, і дитячого колективу в цілому.

6. Під час вивчення курсу «Шкільна гігієна» – допомагати студентам оволодівати знаннями гігієнічних вимог до умов навчальної праці, відпочинку, у режимі шкільного дня і вдома.

Отже, здійснення міжпредметних зв'язків потребує ініціативності та взаємозумовленої діяльності викладачів кафедри теоретичних основ фізичного виховання з іншими кафедрами факультету, інституту.

Професійна спрямованість практичних занять фізичної культури і спорту відіграє велику роль в удосконаленні професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. Тому відбувається набуття методичних умінь і навичок майбутньої роботи; студенти навчаються вмінням самовдосконалення й самовиховання; учаться вмінню давати самооцінку своїх можливостей і бачити перспективу майбутнього; намагаються працювати так, щоб учні покращували своє здоров'я з допомогою засобів фізичної культури; уміють працювати над своїм самовдосконаленням, формувати професійні якості.

Активна діяльність кожного студента на практичних заняттях із фізичної культури передбачає навчання фізичним вправам із різних видів спорту; оволодіння методичними вміннями і навичками з використанням фізичної культури й спорту, розвиток активності на навчальних заняттях і під час виконання самостійної роботи.

Практика стверджує, що для забезпечення професійної спрямованості студентів на заняттях із фізичного виховання потрібно досягати взаємозв'язку теоретичних і практичних розділів навчальних програм, а зміст кожної дисципліни повинен, у свою чергу, забезпечувати поступове оволодіння методичних умінь та навичок.

Отже, професійна спрямованість на вчительську професію передбачає набуття відповідних знань, формування фізичних якостей, підвищення рівня фізичної підготовленості до практичної діяльності з учнями.

Завдання для самостійної роботи № 3 (таблиця 1)

1. Проаналізувати програму-орієнтир професійної підготовки учителя фізичного виховання.

2. Внести свої рекомендації щодо поліпшення професійної підготовленості майбутнього учителя фізичного виховання з учнями сучасної школи.

3. Скласти план повідомлення і підготуватися до виступу.

Література: 1 (С. 11–15), 3, 14, 16, 20.

Таблиця 1

Методи підвищення рівня фізичної підготовленості до практичної діяльності з учнями

Завдання	Методи розв'язання проблеми
1. Досягти всебічного фізичного розвитку і підготовленості	Ознайомлення з літературою з фізичного самовиховання й формування особистості засобами фізичної культури і спорту. Систематично використовувати в повсякденному житті фізичні вправи, туризм, спорт
2. Організувати здоровий спосіб життя	Дотримання режиму сну; перебування на свіжому повітрі; чергування праці й активного відпочинку з використанням фізичних вправ; включення в загартування; відмова від зловживання алкоголем та курінням. Систематичні заняття фізичними вправами і спортом
3. Включитися в різнобічну фізкультурно-спортивну діяльність	Участь у самоврядуванні студентської фізкультурно-спортивної діяльності; участь у пропаганді фізичної культури і спорту, в організації та проведенні масових оздоровчих, фізкультурно-спортивних заходів; розширення і поглиблення знань із фізичної культури й спорту.
4. Формування вольових, організаторських і комунікативних якостей особистості	Самостійні заняття фізичними вправами. Участь в змаганнях, у фізкультурно-спортивній діяльності
5. Оволодіння основними методами фізичного самовиховання школярів	Організація виховної роботи зі школярами засобами фізичної культури. Участь у керівництві фізичним самовихованням школярів

Тема IV. Навчально-дослідна робота як засіб формування професіоналізму майбутнього вчителя фізичного виховання

План

1. Використання різних форм навчально-дослідної роботи в підвищенні рівня професійної підготовленості до майбутньої роботи вчителя фізичного виховання.

2. Участь студентів у науково-дослідній роботі вузу та її значення в підвищенні професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання.

3. Роль науково-дослідної роботи студентів у професійній підготовці вчителя сучасної школи.

Характеристика змісту теми

Участь у навчально-дослідній роботі майбутніх фахівців фізичної культури відіграє велику роль у професійній підготовці до майбутньої роботи з учнями різновікових груп.

Навчально-дослідна робота студентів – це творча діяльність у межах навчально-виховного процесу вузу, а елементи навчально-дослідної роботи знаходять своє відображення під час проведення семінарських, практичних та лабораторних занять, під час виконання завдань наукового спрямування у процесі педагогічних практик, під час написання рефератів-повідомлень, курсових, дипломних та магістерських робіт з елементами науково-дослідницького характеру.

Навчаючись у вищому навчальному закладі, починаючи з перших курсів, студенти працюють у науково-дослідних секціях, гуртках і виконують низку робіт дослідницького характеру: працюють у проблемних групах, беруть участь у науково-дослідній роботі факультетів, а кращі наукові доробки обговорюються на звітних наукових конференціях вузу та за його межами. Безумовно, участь у науковій роботі створює умови кожному майбутньому фахівцю для набуття досвіду роботи передусім у плані наукової діяльності.

Участь студентів у навчально-дослідній роботі дає змогу набути певних умінь, а саме: знаходити перспективні шляхи в галузі фізичної культури, правильно використовувати наукові знання, вміння й навички в повсякденній роботі вузу і школи, оволодівати теоретичними основами програмового матеріалу зі спеціальності як фундаменту творчого потенціалу щодо поліпшення шляхів удосконалення практичної діяльності.

Участь студентів у науково-дослідній роботі сприяє вирішенню організаційних та психолого-педагогічних проблем фізичної культури й спорту, стимулює потяг до розширення професійних знань, умінь і навичок на основі наукових досліджень.

Ті студенти, які розуміють зміст навчального спрямування на елементи науковості, працюють під девізом: *шукати, знаходити, аналізувати* на лекціях, семінарах, під час педагогічних практик та під час проведення тренувань.

Аналізуючи сказане, стверджуємо, що завдання навчально-дослідної роботи тісно пов'язується з професіограмою фахівців: учителя, тренера, організатора туристичної, масової та фізкультурно-оздоровчої роботи.

Дуже важливо у формуванні професіоналізму вчителя фізичного виховання набути вміння, спираючись на наукову основу, складати багаторічні та річні плани роботи із застосуванням наукових підходів, готувати учнів різних вікових груп та спортсменів до виконання таких завдань, як написання конспектів занять, конспектів тренувань, вміння аналізувати виконання вправ із навантаженням і без нього, визначати основні спрямування з фізичної культури, які краще впливатимуть на позитивне ставлення учнів до фізичної культури.

Логічний аналіз виконаної роботи формує в майбутніх фахівців фізичної культури наукові підходи й вміння застосовувати дослідницькі методи і в навчальній, і в тренувальній роботі.

Майбутній фахівець фізичної культури повинен зрозуміти важливість у підготовці кожного вчителя вміння використовувати в практичній діяльності елементи науково-дослідної роботи, оскільки це сприяє правильному визначенню мети та завдань роботи, цілеспрямованому використанню їх і в щотижневому циклі, і в навантаженні під час тренування; допомагає встановити зв'язок з аналогічними заняттями в попередніх навчальних циклах; підвищує ефективність річного тренування; учить визначати підбір вправ для різних частин заняття, дозувати навантаження на всіх етапах роботи, визначати тривалість інтервалів відпочинку між вправами, серіями вправ на уроках, тренуваннях; учить визначати моторну щільність і робити підсумки проведених занять на науковій основі, вміло підходити до вироблення практичних рекомендацій медичних працівників, здійснення лікарського контролю, взаємодії рекомендацій психологів та фізіологів, критеріїв оцінювання учнів.

Обов'язок учителя-тренера – навчити учнів вивчати наукову літературу і вдосконалювати себе на цій основі.

Кожний майбутній учитель повинен пам'ятати, що участь у науково-дослідній роботі сприяє формуванню професійних якостей, необхідних у повсякденній роботі вчителя-тренера з учнями та спортсменами, вмінню підбирати необхідний матеріал для певної діяльності.

На сьогодні велику роль у професійній роботі відіграє програмування та комп'ютерне навчання, але до цього потрібно підходити вибірково, враховуючи можливості учнів і технічного оснащення.

Кожен професійно підготовлений учитель або тренер повинен уміти складати картки і тести для усного та письмового опитування, використовуючи при цьому декілька варіантів:

1. Методики навчання фізичної культури.
2. Тактики проведення уроків, тренувань.
3. Виконання окремих завдань організаційно-масової роботи з фізичної культури, спорту і туризму.
4. Використання карток може бути із запитаннями й відповідями, наприклад:

Тест 1. Що зі складників здоров'я тісно пов'язується з тренуванням? Орієнтовні відповіді: А – швидкість; Б – час реакції; В – спритність; Д – гнучкість.

Тест 2. Із чим пов'язана витривалість серцево-судинної системи? Орієнтовні відповіді: А – здатність м'язів проявляти силу; Б – здатність долати дистанції за короткий час; В – здатність серця, легенів і пов'язаних із ними систем забезпечувати м'язи киснем.

Важливою ланкою навчально-дослідної діяльності студентів є контрольні роботи, особливо теоретичного, емпіричного та експериментально-констатувального характеру.

Найбільшу цікавість представляють ті з них, які порівнюються з матеріалами педагогічних практик та з використанням творчості й науково-пошукової роботи.

Значний вплив у професійній підготовці вчителя фізичного виховання до практичної роботи відіграє участь студентів у науково-дослідній роботі в позанавчальний час. Студентські наукові гуртки і проблемні групи, які створюються на кафедрах вузу, залучають студентів до тематики дослідної роботи кафедри, де студенти-науківці:

– виконують дослідження, які пов'язані з науково-теоретичними основами фізичної культури і спорту;

– вчаться на творчому рівні оволодівати методикою наукових досліджень;

– готують огляди літературних джерел із запланованих тем;

– навчаються виступати з науковими повідомленнями.

Кращі роботи представляють на наукових конференціях, а найбільш змістовні – на республіканських конкурсах.

Ті студенти, які плідно займаються в студентських наукових товариствах та оволодівають гностичними вміннями, використовують свої навички при написанні дипломних і магістерських досліджень. Наукові знання, вміння і навички використовуються студентами в практичній діяльності з учнями різних вікових груп.

Складним для студентів під час навчання є осмислення проблемних ситуацій та визначення гіпотези дослідження.

Таким чином, навчально-дослідна робота студентів – це творча діяльність, яка допомагає набути досвід наукових досліджень і відбувається в межах навчально-виховного процесу вузу. Науково-дослідна робота студентів включає елементи досліджень на практичних заняттях і в період педагогічних практик, під час написання курсових, дипломних, магістерських робіт, що спонукає майбутнього вчителя-тренера фізичної культури використовувати елементи науковості в практичній діяльності.

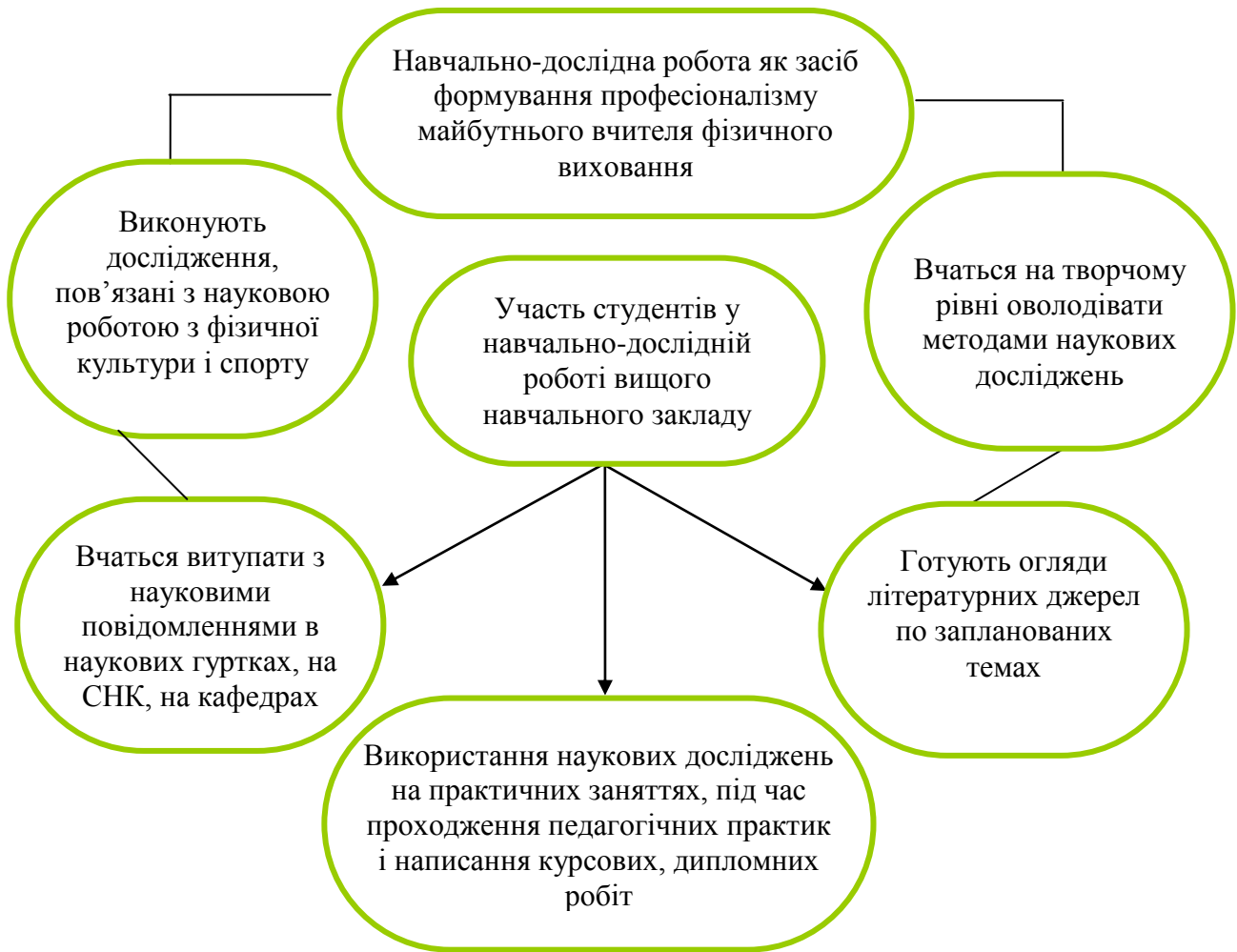
Робота студентів, які активізують свою діяльність у галузі наукових досліджень в останні роки, набула статусу творчості, а також формує особистісні вміння науково-дослідного підходу, вміння маніпулювати знаннями, чітко й лаконічно формулювати свої відповіді.

Отже, навчально-дослідна і науково-дослідна робота студентів під час навчально-виховного процесу у вузі є засобом професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання до практичної діяльності згідно з вимогами сьогодення.

Завдання для самостійної роботи № 4 (схема 3)

1. Об'єднати за змістом складники науково-дослідної роботи.
2. Скласти план доповіді за темою.
3. Підготуватися до повідомлення.

Література: 2 (С. 19–24), 8, 9.

Тема V. Навчально-педагогічна практика майбутніх учителів фізичного виховання як форма професійної підготовки

План

1. Роль педагогічної практики в підвищенні професійної майстерності вчителя фізичного виховання.
2. Зміст професійної підготовки під час педпрактик зі спеціалізації.
3. Навчальна педпрактика та її професійна спрямованість на заняттях із додаткових видів спорту.
4. Професійна підготовленість майбутнього вчителя фізичного виховання засобами педпрактик до здійснення роботи в ДЮСШ, ДТС, у спортивних гуртках і секціях.

Характеристика змісту теми

Педагогічна практика відіграє провідну роль у системі професійної підготовки студентів до майбутньої роботи вчителя фізичного виховання.

Педагогічна практика як зв'язувальна ланка між процесом навчання й самостійною роботою студентів забезпечує пізнавальний досвід педагогічної діяльності.

Теоретична підготовка, яку отримує студент у вузі, повинна мати не лише навчальний, а й практичний і виховний характер.

Застосування комплексного підходу як принципу навчання (в тому числі й принципів систематизації та послідовності) сприяє ефективності проходження в сучасних школах педагогічних практик і вмінь навчально-виховної роботи з фізичної культури з учнями.

Під час проходження різних практик (організаційної, виробничої, переддипломної) у студентів формується стійкий інтерес до майбутньої професії вчителя фізичного виховання та потреба в самоосвіті. Під час педпрактик із метою професійної підготовки велика увага повинна зосереджуватися на виробленні творчого підходу до майбутньої професії, тому потрібно створювати такі умови, щоб студенти більш свідомо ознайомлювалися із сучасним станом навчально-виховної роботи фізичного виховання в школі, досліджували передовий досвід фахівців своєї справи, вивчали тренерську роботу вчителів і роботу спортивних секцій.

З іншого боку, студенти-практиканти надають велику допомогу і педагогам фізичної культури. Працюючи вчителями фізичного вихо-

вання, класоводами й класними керівниками, вони організують і проводять спортивно-виховну та масову роботу.

Аналізуючи підсумки педпрактик студентів III-IV курсів зі спеціальності «Фізична культура», розділимо коло професійних обов'язків на три періоди:

I період. Загальне ознайомлення студентів із навчально-виховною роботою школи з фізичної культури та можливостями вдосконалення цієї роботи, вивчення стану здоров'я учнів і їх фізичного розвитку, оволодіння методикою вивчення проблем взаємостосунків та спілкування при проведенні виховних заходів спортивного спрямування.

II період характеризується набуттям умінь використання засобів та методів фізичного виховання в роботі з командами груп або класу; навчальною та позакласною роботою вчителя; всебічним вивченням особистості учнів; активною участю у всіх виховних заходах, які відбуваються в школі.

III період педпрактики – це вивчення системи диференційованої та індивідуальної роботи з учнями 5–11 класів. Зазвичай студенти вчать спостерігати, аналізувати всі дії учнів. Вони збирають і оформляють матеріали психолого-педагогічних характеристик на окремого учня або на колектив (клас); вчать проводити позакласну роботу з фізичної культури з учнями в позанавчальний час.

Під час канікул студенти на громадських засадах надають допомогу школі в проведенні спортивно-масової роботи в таборах праці та відпочинку, спортивної роботи за видами спорту. Проведення спортивно-масової та оздоровчої роботи з учнями – один із засобів підвищення професійної підготовки. Аспект практичної діяльності з фізичної культури зазвичай широкий, а до його змісту потрібно віднести професійну підготовку до здійснення навчально-виховної роботи, що включає в себе проведення позаурочних виховних спортивно-масових та оздоровчих заходів; здійснення контролю за виконанням учнями розпорядку дня; дотримання санітарно-гігієнічних правил, активну участь у загартувальних вправах; проведення ранкової гімнастики, фізкультурних хвилинок, продовжених перерв; організацію спортивної роботи, підготовку команд до змагань, проведення змагань і спартакіад; проведення навчальних занять у басейні з плавання, підготовку до проведення туристичної роботи і змагань.

Отже, навчально-педагогічна практика – один із засобів професійного формування майбутнього вчителя фізичного виховання, який сприяє:

- розвитку особистої мотивації студентів на вчительські спеціальності;
- підвищенню кваліфікації методистів, які здійснюють керівництво педпрактиками;
- професійній підготовленості студентів до здійснення самостійної роботи під час навчання у вузі;
- збігу рівневої характеристики професійної підготовленості за самооцінкою студентів і педагогів;
- наявності знань, умінь і навичок професійної підготовки.

Так, професійна підготовленість учителя фізичного виховання до практичної роботи визначається за трьома рівнями:

I – рівень сформованості професійно-педагогічних знань, умінь і навичок;

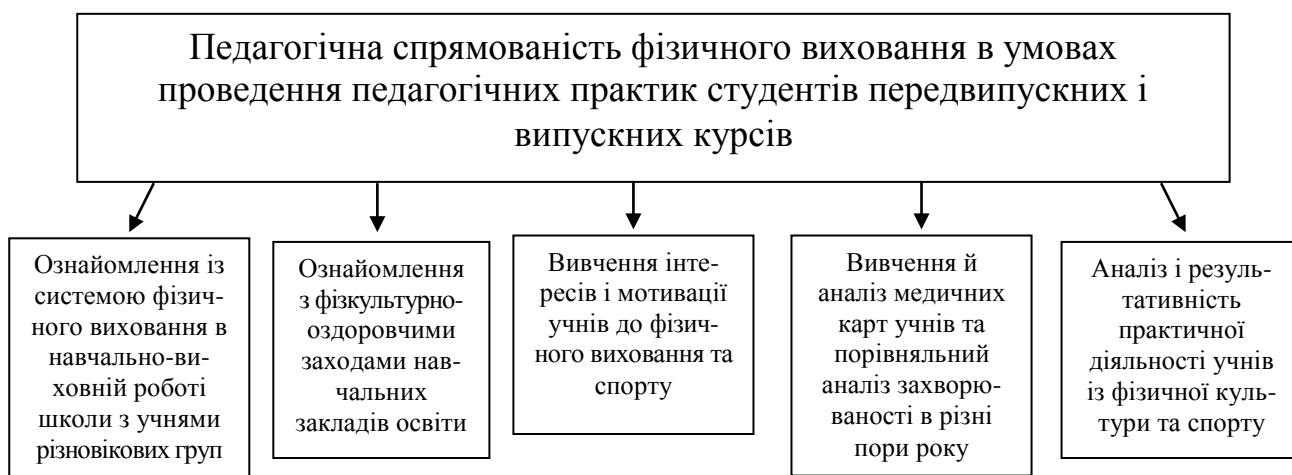
II – рівень осмислення студентами своєї підготовленості до практичної діяльності, визначення чіткої мети, завдань та змісту;

III – рівень професійної спрямованості майбутніх учителів, їх свідомої активності, сформованість інтересу до проведення виховних, спортивно-масових заходів із фізичної культури і спорту, відповідальне ставлення до виконаної роботи.

Отже, у системі професійної підготовки вчителя фізичного виховання однією зі складових виступає проходження педагогічних практик, які є сполучною ланкою між процесом навчання і самостійною роботою майбутнього фахівця.

Під час проходження педпрактик відбувається закріплення спеціальних психолого-педагогічних знань, виховуються вміння загартовування їх у вирішенні конкретних завдань на уроках. У навчальній роботі формуються професійні якості і виховується інтерес та творчий підхід до навчально-виховної роботи з фізичної культури і спорту.

Схема 4

Завдання для самостійної роботи № 5

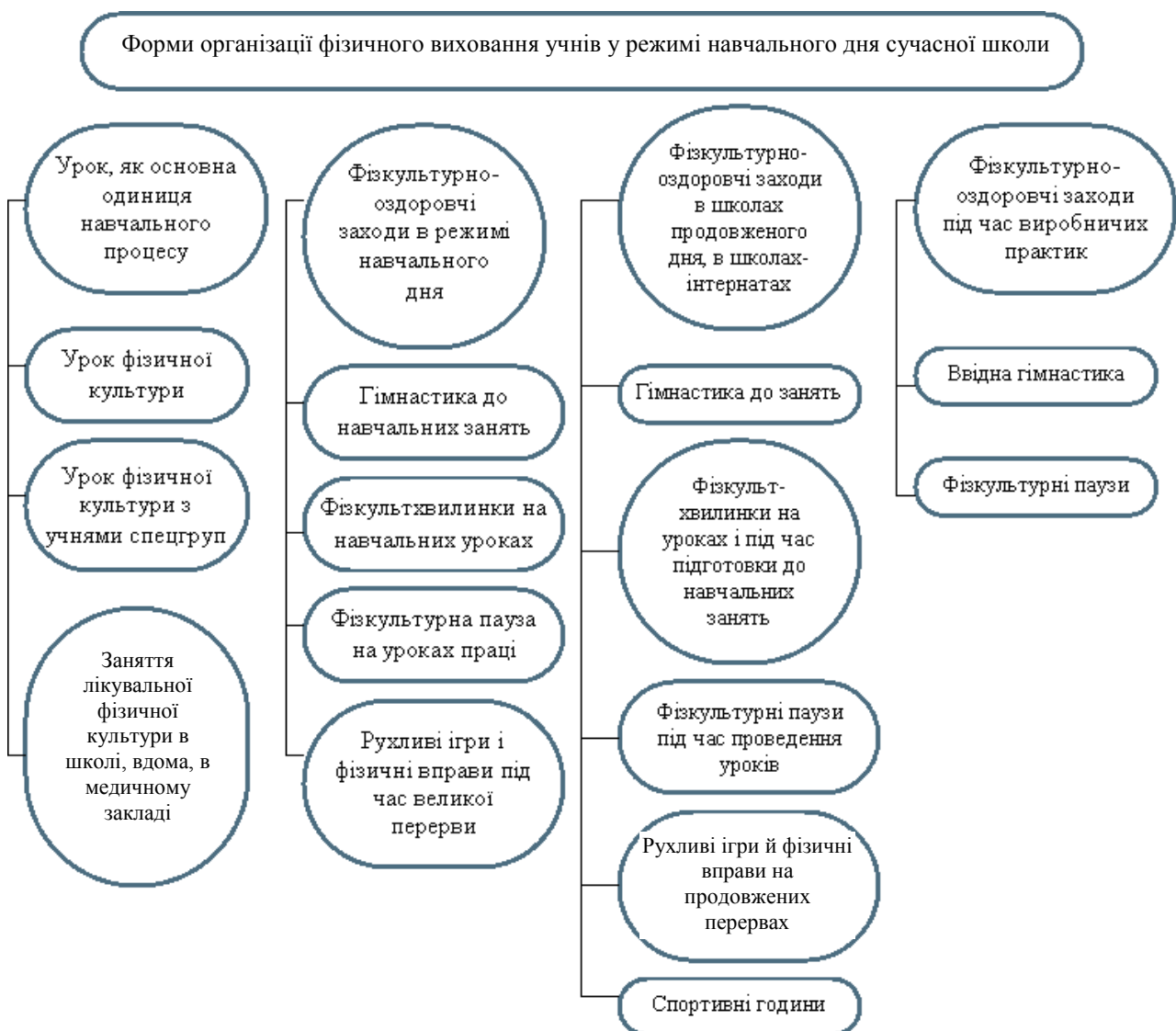
1. Проаналізувати організаційні форми навчально-виховного процесу фізичного виховання учнів сучасної школи в режимі навчального дня (схема 5).

2. Зробити порівняльну характеристику навчальним і позанавчальним формам роботи з фізичного виховання.

3. Ваше бачення організації фізкультурно-масової роботи з учнями сучасної школи на професійному рівні.

4. Скласти план і підготуватися до повідомлення.

Схема 5

Тема VI. Формування особистісних та професійних якостей учителя фізичного виховання

План

1. Фізична культура та її складники.
2. Фізкультурно-спортивна діяльність.
3. Мотиваційно-ціннісні орієнтири вчителя фізичного виховання.
4. Фізична досконалість.

Характеристика змісту теми

Професійні якості вчителя фізичного виховання мають важливе значення для практичної діяльності фахівця. Згідно з концепцією В. Платонова, відомого фахівця фізичної культури в Україні, у структурі особистості вчителя фізичного виховання знаходять своє відображення такі особливості: загальні, специфічні, індивідуальні, що складають чотири підструктури, обумовлені біологічними якостями вчителя.

У психолого-педагогічній літературі досліджено, що загальні особливості – це моральні, правові, естетичні та фізичні якості, які складають індивідуальну основу свідомості, а специфічні особливості учителя тісно пов'язані з індивідуальним досвідом та професійною діяльністю.

Відповідно, можна стверджувати, що професійно підготовленим учителям повинні бути притаманні такі властивості:

- знання теоретичних положень свого предмету;
- практична підготовленість;
- суспільна та психолого-педагогічна досвідченість;
- пізнавальні, конструктивні, комунікативні, інформативні, організаторські й професійні вміння та здібності.

Але кожному вчителю потрібно знати, що і властивості, і здібності розвиваються в кожній людині по-різному, а тому, досліджуючи питання професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання, ми акцентуємо увагу на розвиток таких якостей та здібностей, які характеризують особистість учителя.

Так, наприклад, у професійній підготовці майбутнього вчителя фізичного виховання велику роль відіграють професійно-педагогічні якості та особливості психічних процесів, а саме: гнучкість, критичність, глибина розуму; творче відображення і пам'ять, організованість уваги, спостережливість; емоційність відчуття, чуйність; вольові риси та здатність впливати на людей.

Відомо, що в підвищенні професійної майстерності важливу роль відіграє центральна нервова система, але для працівників освіти більш вагомий інтерес представляють типи вищої нервової діяльності та особливості темпераменту, уяви, зовнішнього сприйняття.

Визначені особливості особистості вчителя фізичного виховання тісно пов'язані з деякими підструктурними елементами, які мають свою професійно-педагогічну спрямованість, а саме:

Перша підструктура – це цілеспрямованість особистості, яка характеризується впевненістю у своїх діях, певними відчуттями високого самопізнання, соціальною активністю.

Саме система цих знань особистості вчителя фізичного виховання складає основу поведінки й практичної діяльності вчителя сучасної школи, і тому професійна спрямованість до педагогічної професії передбачає свідому та емоційно виражену орієнтацію на особистісну діяльність, передусім орієнтацію на професійні здібності, знання, вміння, а в морально-етичному плані – на педагогічну майстерність.

Професійно-педагогічна спрямованість включає інтерес і любов до дітей, психолого-педагогічну пильність та спостережливість, педагогічний досвід, такі якості, як вимогливість, справедливість, стриманість, самооцінку і професійну працездатність.

Отже, професійно-педагогічна діяльність, яка відповідає вимогам суспільства, потребам і можливостям особистості, є дієвим засобом самовдосконалення особистості та стверджує її соціальну сутність.

Рівень професійно-педагогічної спрямованості вчителя фізичного виховання повинен характеризуватися визначенням мети діяльності, яка відображає його інтереси і потреби. Чим вищі потреби і мета суспільства, тим вищим є рівень його сформованості, який повинен включати в себе такі ознаки:

– стійкість професійно-педагогічної спрямованості, яка визначається постійністю професійних інтересів та потреб учителя;

– інтенсивність професійно-педагогічної спрямованості, яка проявляється в активності вчителя при виконанні ним своїх професійних обов'язків;

– дієвість професійно-педагогічної спрямованості, яка визначає практичні справи вчителя та регулювання виховної роботи з учнями.

Друга підструктура визначається особливостями вчителя і спеціально підготовленою програмою, яка повинна мати свою структуру, чимало педагогічних дій, що формують такі основні вміння професійної підготовленості, як пізнавальні, конструктивні, комунікативні, організаторські, інформаційні.

Пізнавальні вміння становлять інтелектуальну основу праці вчителя, а щоб сформувати ці вміння, потрібно розвивати сприйняття, увагу, мислення, пам'ять та уяву.

Конструктивні вміння виконують орієнтовну функцію. Вони ніби передують практичним діям учителя, визначають структуру занять для пробудження в учнів інтелектуального, емоційного і практичного інтересу. Конструктивні вміння пов'язані з перспективним плануванням дій, відбором цілеспрямованих видів діяльності з виховання учнів в умовах колективу з урахуванням вікових особливостей.

Комунікативні вміння – це встановлення взаємовідносин учитель–учень–спортсмен–батьки. Комунікативні вміння спонукають до розмов, спілкування, але головним повинно стати передбачення результатів спільних дій.

Інформативні вміння іноді трактують як засіб спілкування, який підвищує ефективність навчально-виховного процесу, де вони виступають як основний атрибут навчання та виховання. При застосуванні інформативних умінь формується: постановка голосу, відпрацювання дикції, розвиток виразності, наявність емоційності та культура мови.

Організаторські вміння визначають здібності учителя залучати учнів до різних видів діяльності та спонукають їх до самовиховання і самоосвіти.

Розуміння праці вчителя створює умови для успішного оволодіння системою професійних знань, умінь та сприяє розвитку здібностей.

Третя підструктура визначається наявністю фізичних якостей, які передбачають стійкі особливості чуттєвості до обов'язків, засобів і умов педагогічної праці.

Четверта підструктура особистості вчителя пов'язана з професійною якістю, що характеризує культуру прояву темпераменту, рівноваги.

Проаналізувавши значення чотирьох підструктур соціальної активності вчителя, ми можемо визначити професійні якості, які забезпечують можливість підвищення професійної майстерності, а саме: особистісні, психолого-педагогічні та фізичні.

У процесі розгляду проблеми особистості вчителя фізичного виховання особливу увагу під час процесу професійної підготовки потрібно приділяти загальній культурі вчителя, організації життєдіяльності, стилю поведінки, однак до головних ми відносимо розвиток творчості, мотиваційно-ціннісні орієнтації, фізичне вдосконалення.

Отже, до рівневої характеристики професійної підготовленості вчителя фізичного виховання можемо віднести ситуативний рівень, який характеризується відсутністю позитивного ставлення до засвоєння цінностей фізичної культури. Прагнення до їх пізнання і використання в житті та педагогічній роботі немає, а потреба ініціативи в умовах співпраці виникає лише іноді.

Рівень початкової грамотності характеризує засвоєння лише простих елементів фізичної культури, таких як виконання зарядки, гімнастики, загартування та ін.

Рівень освіченості відображає наявність інтересу до пізнання суттєвих положень фізичної культури й спортивно-фізкультурної діяльності.

Рівень творчого використання засобів фізичного виховання відображає глибоке розуміння і впевненість у практичному використанні фізичної культури з метою формування високо розвиненої особистості. На рівні творчого використання засобів фізичної культури як на найвищому рівні пізнання діють інтереси в галузі фізичної культури та реалізації мети й завдань набуття професійних знань, умінь і навичок навчання та творчого формування особистісних якостей майбутнього вчителя фізичного виховання.

Професійна підготовленість учителя фізичного виховання базується на складниках фізичної культури особистості фахівця, де основним компонентом виступають: фізкультурно-спортивна діяльність, мотиваційні ціннісні орієнтації, фізичне вдосконалення. Кожен компонент має свої особливості, а саме:

– *фізкультурно-спортивна діяльність* – це пізнавальна інструктивно-педагогічна, суддійська, організаторська, самовдосконалення;

– *мотиваційно-ціннісні орієнтації* – це знання, мотиви, інтереси, настанови, переконання, потреби;

– *фізична досконалість* – це рухові уміння, рухові навички, фізичний розвиток, фізична підготовленість.

Інтегрований результат професійної підготовки вчителя фізичного виховання знаходить своє відображення в професійній діяльності, який спрямовано і на вирішення педагогічних завдань із формування в учнів сучасної школи основ фізичної культури, і на самовдосконалення, фізичну освіту й розвиток.

Отже, кінцевим і закономірним результатом навчально-виховного процесу у вузі є професійна підготовка до практичної діяльності, яка представляє складний синтез тісно пов'язаних компонентів, що характеризують мотиваційно-ціннісні та виконавчі аспекти діяль-

ності, до яких належать: психологічна, науково-методична, практична, психологічна і фізична підготовленість.

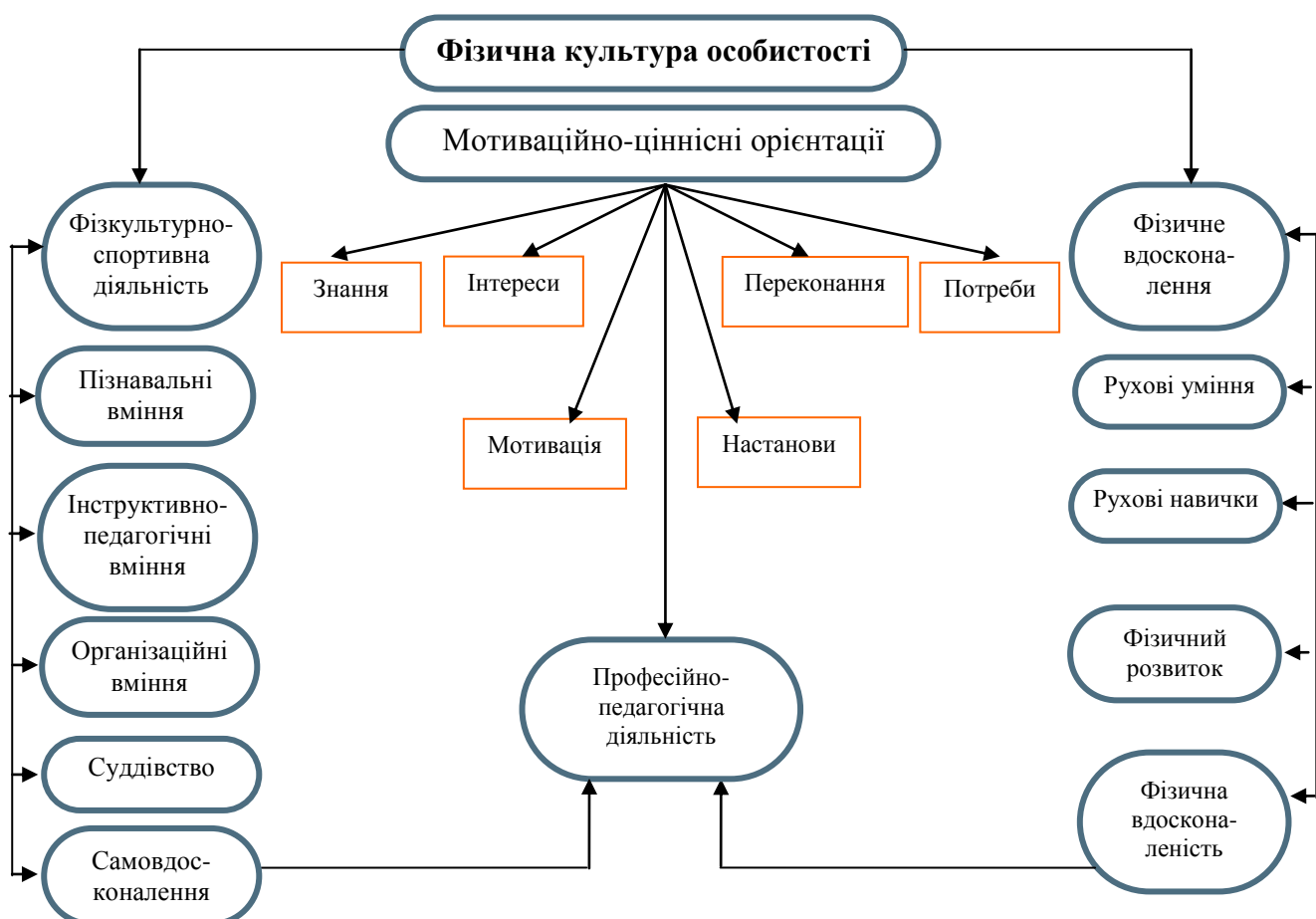
Уважаємо, що найважливішим фактором фізичної досконалості в підготовленості майбутнього вчителя фізичного виховання до професійної роботи з учнями сучасної школи є формування потреби у фізичному самовдосконаленні як елемента професійного самовиховання. Лише такий підхід гарантує вчителю довготривале забезпечення професійної працездатності.

Завдання для самостійного опрацювання № 6 (схема 6.)

1. Охарактеризувати складники фізичної культури особистості вчителя фізичного виховання в професійній підготовці.
2. Скласти план відповіді.
3. Підготуватися до повідомлення змісту за темою заняття.

Література: 1, 8 (С. 65–68), 12, 19, 20.

Схема 6

Тема VII. Роль самовиховання в підвищенні професійної майстерності вчителя фізичного виховання

План

1. Розкрити сутність, зміст і засоби професійного самовиховання вчителя фізичного виховання.
2. Індивідуальні і психофізичні особливості майбутнього вчителя фізичної культури та його адаптація в процесі самовиховання.
3. Управління процесом самовиховання.
4. Окремі поради майбутньому вчителю фізичного виховання в його самовихованні та самоосвіті.

Характеристика змісту теми

Діяльність учителя, який формує особистість дитини, певною мірою складна. Щоб вона була успішною, учителю потрібно володіти специфічними вміннями і навичками, вміти вдосконалювати себе як фахівця фізичної культури.

Успіх педагогічної діяльності вчителя фізичного виховання значною мірою залежить від багатьох факторів, у тому числі й від особистісних якостей. Причому сучасні вимоги до особистості вчителя ефективно реалізуються лише в тому випадку, якщо людина усвідомлює важливість процесів самовиховання й самоосвіти.

Самовиховання включає в себе особистісне і громадське значення.

Особистісне значення полягає в тому, що в процесі самовиховання відбувається духовний і професійний розвиток кожної особистості.

Громадське значення полягає в тому, що людина (майбутній фахівець) формується фізично, вдосконалюється і завдяки цьому з більшою віддачею працює для суспільства.

Самовиховання майбутнього вчителя засобами фізичної культури та спорту виступає як результат загального професійно-педагогічного вдосконалення особистості і водночас як його передумова.

Самовиховання розуміємо як процес цілеспрямованої свідомої та планомірної роботи над собою, спрямованої на формування особистості.

Фізичне самовиховання характеризує і відображає:

- актуальні потреби фізичної освіти та розвиток особистості;
- умову та результат ефективної постановки процесу фізичного виховання;

– взаємозв'язок із фізичним вихованням, який простежується під час навчання студентів у вузі.

Велику роль у фізичному самовихованні відіграють функції фізичного виховання, зміст яких міститься:

- у мотиваційній роботі над собою;
- в оволодінні студентами методів самовиховання;
- у забезпеченні взаємозв'язку фізичного виховання з іншими формами самовдосконалення;
- у корекції та стимулюванні фізичного самовиховання.

Саме ці функції самовиховання пов'язані не лише з інтенсифікацією фізичного вдосконалення особистості, а й із закріпленням і подальшим розвитком умінь та навичок, набутих у процесі фізичного виховання.

До провідних ланок в організації самовиховання можна віднести:

1. Високий рівень навчального процесу з фізичного виховання.
2. Діяльність студентського колективу.
3. Активну участь усіх підрозділів вузу в пропаганді фізичної культури.

Однак професійна підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання повинна бути пов'язана з іншими напрямками виховання. Це, по-перше, підвищує ефективність навчально-виховного процесу та його результативність; по-друге, активізує розвиток моральних, розумових, вольових якостей особистості, підвищує їх громадянську активність.

Крім того, слід пам'ятати, що фізичне самовиховання тільки за умови професійної спрямованості виступає як ефективний засіб педагогічної підготовки вчителя фізичного виховання, а ефективність забезпечується системою психолого-педагогічної та практичної підготовки з урахуванням потреб і можливостей кожного студента.

Дуже важливим у підвищенні професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання є визначення і формування потреб у самовихованні.

Таким чином, успіх самовиховання залежить від того, наскільки своєчасно сплановано роботу, і тому кожен студент, а це майбутній учитель фізичного виховання, складає програму-орієнтир із самовиховання, у якому відповідне місце займають завдання та методи їх вирішення, наприклад (табл. 2):

Методи вирішення завдань самовиховання

№ з/п	Завдання	Методи вирішення завдань самовиховання
1	Досягнути всебічного фізичного розвитку і підготовленості	Ознайомлення з літературою фізичного самовиховання, формування особистості засобами фізичної культури і спорту. Систематичне використання фізичних вправ, туризму, спорту в повсякденному житті, навчанні, відпочинку.
2	Організувати здоровий спосіб життя	Дотримання режиму сну, харчування, перебування на свіжому повітрі. Чергування праці й активного відпочинку з використанням фізичних вправ. Загартування. Відмова від вживання алкоголю і паління. Систематичні заняття фізичними вправами та спортом
3	Включатися в різнобічну фізкультурно-спортивну діяльність: – пізнавальну, – організаторську, – інструкторську, – суддівську, – просвітницьку, – педагогічну	Участь в органах студентського самоврядування, культурно-спортивних заходах; участь у пропаганді фізичної культури і спорту, в організації та проведенні масових оздоровчих, фізкультурних та спортивних заходів; розширення і поглиблення знань із фізичної культури і спорту
4	Формування вольових, організаторських і комунікативних якостей особистості	Самостійні заняття фізичними вправами, участь у змаганнях, у фізкультурно-спортивній діяльності
5	Оволодіння основними методами фізичного самовиховання школярів	Організація виховної роботи зі школярами засобами фізичної культури. Участь у керівництві фізичним самовихованням школярів

Отже, програма, з якою ми ознайомилися, розкриває перспективу діяльності із самовиховання студентів на 2–3 роки.

Для здійснення самовиховання потрібно чітко зрозуміти поняття і вміти використовувати такі методи:

Самонаказ – вимога негайного виконання дій (усно, в думках).

Самопереконання – «дискусія» із собою, висунення проблем і пошуки їх вирішення.

Самонавіювання – мотивація запланованої дії, вчинків. Вплив людини на себе з метою виконання.

Самосхвалення – втішне самоствердження («Добре», «Зможу», «Зроблю»).

Самокритика – поширений метод. Ним повинні займатися всі в колективних і особистих справах.

Самозобов'язання – особистий наказ взяти і виконати своє зобов'язання.

Кожен студент повинен мати особистий план самовиховання і працювати над завданнями (табл. 3):

Таблиця 3

№ з/п	Завдання	Методи	Зміст засобів	День заняття
1	Загартування організму			
2	Формування наполегливості			
3	Розвиток витривалості			
4	Навчання гри в баскетбол			
5	Навчання правильному диханню			

Отже, поетапне застосування розвитку процесу самовиховання визначає характер роботи над собою кожної особистості й, безумовно, сприяє професійно-педагогічній підготовці вчителя фізичного виховання до майбутньої роботи.

I етап – провідним положенням є фізичне виховання, яке формує самовиховання. Саме тут і простежується односторонній зв'язок.

II етап і III етап – фізичне виховання і самовиховання діють паралельно, взаємообумовлено.

IV етап – провідне місце займає самовиховання, а стимулювання та його коректування визначається станом навчально-виховного процесу вузу (тобто відбувається двосторонній зв'язок).

Набуті вміння і навички самовиховання відображаються та спрямовуються на активну практичну діяльність студентів в інтересах особистісного самовдосконалення або в інтересах колективу, де вони навчаються чи працюють.

Основною умовою самовдосконалення є його прояв у взаємодії інтелектуальних, емоційних, вольових компонентів діяльності.

Фізичне самовдосконалення студентів вузу не може здійснюватися ізольовано від інших спрямувань самовдосконалення, особливо професійного.

Розрізняють три види професійного самовдосконалення:

– *тематичне самовдосконалення* – передбачає формування окремих знань;

– *практичне самовдосконалення* – це формування системи практичних навчально-пізнавальних умінь і навичок;

– *психологічне самовдосконалення* – це формування і розвиток тих якостей мотиваційної сфери, які виражають відношення до самовдосконалення.

Досвід стверджує, що позитивне ставлення майбутнього вчителя фізичного виховання до самовдосконалення полегшує теоретичну і практичну підготовку в професіоналізмі до майбутньої роботи.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна констатувати, що під час навчання у вузі провідними чинниками, які сприяють самовдосконаленню майбутнього вчителя фізичної культури, є:

1. Лекції та семінарські заняття, які обумовлюють завдання самовиховання.

2. Зустрічі з викладачами та учнями шкіл, які, завдяки самоосвіті й самовдосконаленню, досягли творчих успіхів.

3. Зустрічі із дирекцією шкіл, працівниками міських та обласних відділів освіти під егідою: «Якими ми хочемо бачити вчителів і тренерів з фізичної культури та спорту в нашій школі?»

4. Зв'язок із методичними кабінетами, з бібліотеками щодо літератури з фізичної культури та спорту, використання матеріалів творчих і наукових робіт.

Отже, сутність самовиховання в удосконаленні професійної підготовки вчителя фізичного виховання включає якнайповніше ознайомлення з орієнтовною моделлю професійної діяльності майбутнього фахівця фізичної культури і спорту.

Завдання для самостійного опрацювання № 7 (схема 7)

1. Обґрунтувати за змістом структуру підготовленості до професійно-педагогічного самовдосконалення вчителя фізичного виховання.

2. Скласти план відповіді.

3. Підготуватися до повідомлення.

Література: 2 (С. 24–30), 7, 11, 15.

Тема VIII. Професійна підготовка вчителя фізичного виховання до здійснення туристичної роботи

План

1. Періодизація тренувального циклу з підготовки туристичних кадрів.
2. Навчальний план, характеристика підготовки туристів-спортсменів.
3. Шкільний туризм і типові програми в дитячо-шкільному туризмі.
4. Методичні основи підготовки кадрів спортивного туризму.

Характеристика змісту теми

Для професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання важливе місце займає підготовленість студентів випускних курсів до здійснення туристичної роботи зі школярами, юнацьким та дорослим населенням.

Тому зміст професійної підготовки ґрунтується на основних поняттях, завданнях та принципах туристичної роботи.

В історичному аспекті туризм розвивався як об'єктивне соціальне явище, яке задовольняє потреби людини у вихованні, пізнанні, спілкуванні та відпочинку, тому туризм визначається як:

- особливий вид діяльності в умовах мандрівок у вільний від роботи час;
- задоволення потреб людини у фізичному та моральному вихованні;
- пізнання довкілля;
- спілкування і використання засобів туризму;
- розв'язанням оздоровчих, спортивних, культурно-пізнавальних завдань;
- дослідницькими, професійно-діловими та іншими мандрівками.

Засобами туризму виступають екскурсії, походи, мандрівки, туристичні зльоти, змагання, тури, збори за видами туризму, туристичні розваги, активний відпочинок, туристичні екскурсії, туристичне краєзнавство та ін. Види і форми туризму різноманітні, а типи туризму визначаються за цільовою функцією; за мотивами й результатами занять туризмом.

Розрізняють такі види туризму:

- спортивний;
- рекреаційний;
- реабілітаційний;
- предметно-прикладний;
- навчальний;
- культурно-пізнавальний;
- культурно-розважальний;
- екскурсійно-краєзнавчий і природознавчий;
- експедиційний;
- діловий;
- комерційний;
- комбінований;
- програмний.

Кожен із них має свої функції, особливості та призначення.

Підвищення професійної майстерності вчителя фізичного виховання визначається характером туристичного маршруту й видами туризму, до яких ми відносимо:

- пішохідний;
- лижний;
- гірський;
- водний;
- велосипедний;
- авто-мото;
- спелео;
- парусний;
- кінний;
- комбінований.

Названі види туризму включені в спортивну класифікацію і є частиною спортивного туризму.

Із розвитком суспільства з'явилися нові види туризму, однак є й такі, що відокремилися в самостійні види спорту, наприклад: альпінізм, скелелазіння, спортивне орієнтування, водний слалом.

За рівнем доступності функціонують такі види туризму, як соціальний та елітарний; *за місцем занять* – міжнародний і внутрішній; *за віддаленістю* – дальній і близький; *за організаційними основами* – організований і неорганізований.

Організований спортивний туризм – це плановий (за путівниками) і самодіяльний; *за фізичним навантаженням* – активний (походи, мандрівки), пасивний (транспортний, стаціонарний); *за сезонами* – літній, зимовий, міжсезонний; *за складом учасників* – індивідуальний, груповий, шкільний, молодіжний, сімейний.

Фізичне виховання учнів шкільного віку в нашій країні є важливою соціальною справою. Професійно підготовленому вчителю фізичного виховання потрібно знати, що, розглядаючи вплив туристичних маршрутів на фізичний розвиток кожної особистості учнів, потрібно враховувати, що:

1. Під час туризму залучаються всі основні групи м'язів кінцівок і тулуба.

2. Туризм позитивно впливає на серцево-судинну, нервову й дихальну системи.

3. Туризм сприяє загартуванню організму, підвищує його опірність зовнішнім впливам, різним хворобам.

4. Під час руху по пересічній місцевості працюють м'язи рук, ніг, тулуба; високі вимоги пред'являються і до органів кровообігу та дихання.

Плануючи організацію туристичної підготовки дітей, професійно підготовлений фахівець із фізичної культури враховує анатомо-фізіологічні та психічні особливості кожного з учнів; кожна вікова група початкових, середніх і старших класів характеризується диференційованими навантаженнями, індивідуальним підходом та формуванням фізичних якостей.

Підготовка до проведення змагань на професійному рівні повинна включати передстартову підготовку, перевірку готовності команд до виконання контрольного туристичного маршруту. Старт команд повинен бути роздільним, але при груповому старті можна випускати одразу по дві–три команди.

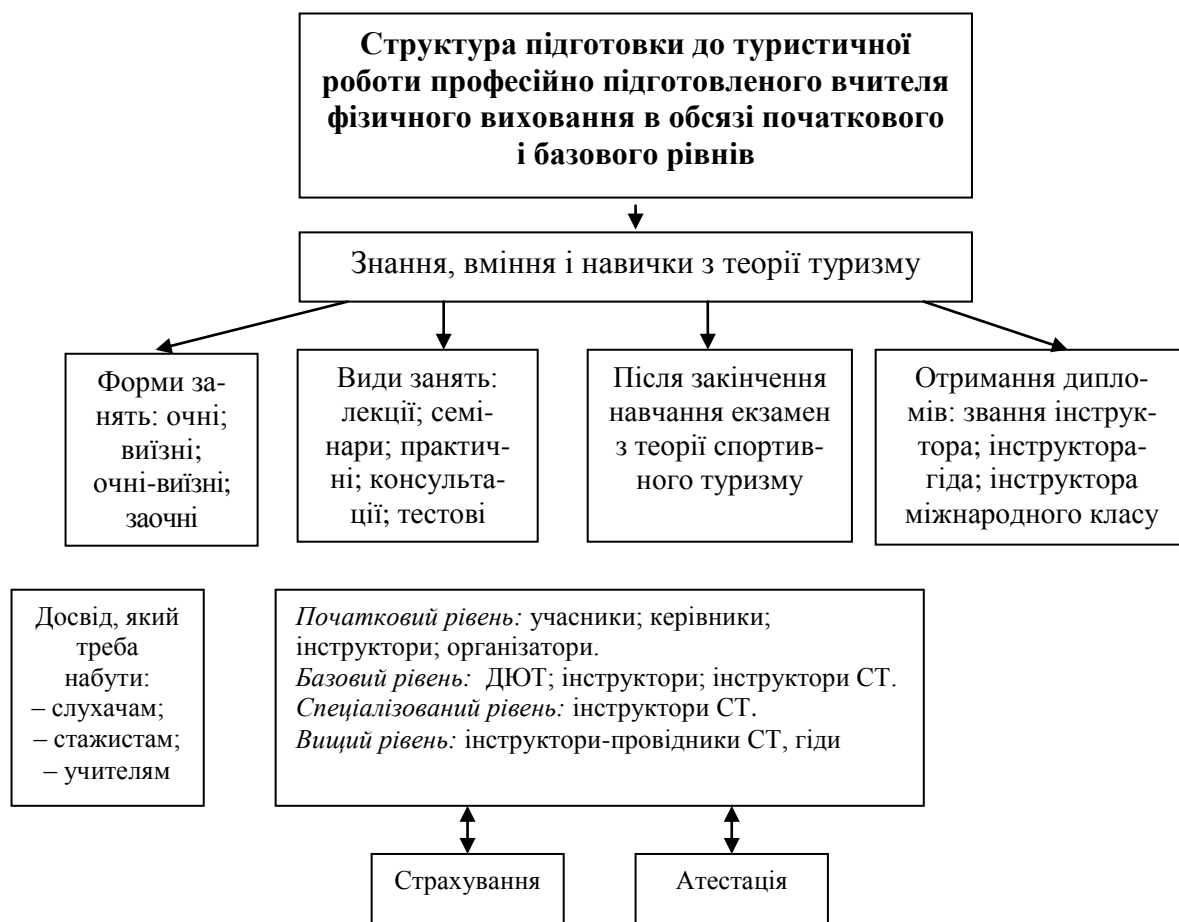
Однією із силових частин роботи з туризму є організація та проведення туристських зльотів і змагань, які можуть виконувати різні завдання. Основна мета спортивного туризму – розвиток і підвищення рівня знань, умінь і навичок із фізичної культури та спорту. Розглядаючи професійну підготовку майбутнього вчителя фізичного виховання до фахової роботи з туристами-спортсменами різних вікових груп, кожному студенту-випускнику потрібно пам'ятати, що основа роботи – це чітке уявлення про завдання та принципи туристичної підготовки, зміст та методи роботи, знання методики організації туристичної роботи з дітьми, підлітками, юнаками та дівчатами, з дорослим населенням різного віку.

Завдання для самостійного опрацювання № 8 (схема 8)

1. Що являє собою структура професійної підготовки вчителя фізичного виховання до туристичної роботи в обсязі початкового і базового рівнів?

2. Скласти план відповіді, підготуватися до повідомлення за темою.

Література: 2 (С. 51–57), 8, 11, 13

Тема ІХ. Професійна майстерність учителя фізичного виховання в позакласній роботі зі школярами різних вікових груп

План

1. Особливості позакласних занять із фізичної культури і спорту.
2. Завдання позакласної роботи школярів початкових класів із фізичного виховання.
3. Оптимальні умови ефективності фізичного виховання в позакласній роботі з учнями середньої і старшої вікових груп.
4. Професійне керівництво роботою шкільних колективів із фізичної культури, гуртковою та секційною роботою з фізичного виховання.

Характеристика змісту теми

Позакласна робота з фізичної культури з учнями різних вікових груп – одна зі складників навчально-виховного процесу школи, результати якої залежать від професійної майстерності вчителя.

Позакласна робота від навчальної відрізняється тим, що вона здійснюється на добровільних засадах; зміст і форми організації позакласних занять визначаються з урахуванням інтересів більшості учнів згідно з умовами школи та спортивного оснащення; проводиться вона відповідно до шкільних програм із фізичної культури.

Керівництво позакласною роботою має інструктивний і педагогічний характер, що стимулює творчу ініціативу учнів та чітко визначені завдання пізнавальної роботи з фізичного виховання на професійному рівні. Орієнтовно вона складається із:

- залучення до систематичних занять із фізичного виховання всіх учнів;
- розширення й удосконалення знань, умінь і навиків, моральних, вольових та рухових якостей, набутих на уроках фізичної культури, що забезпечує якісне засвоєння програмного матеріалу;
- формування вмінь і навичок самостійно вдосконалювати доступні засоби фізичного виховання для проведення виховного часу, обумовленого фізичним навантаженням та вдосконаленням;
- підготовки громадського фізичного активу школи, який ефективно впливає на тісні зв'язки позакласної роботи з навчальною;
- застосування принципів послідовності на особистість школярів, доступності та різнобічності форм, що забезпечує фізкультурно-спортивну діяльність широкого контингенту учнів із першого по випускні класи;

– взаємозв'язку принципів і методів системи позакласної виховної роботи за широкої участі учнівського колективу та фізкультурного активу школи;

– залучення батьків до позакласної роботи з учнями;

– забезпечення умов занять та чіткого керівництва з метою координації позакласної роботи зі сторони адміністрації і вчителів за діяльністю шкільного колективу фізичної культури.

Отже, створення оптимальних умов для участі учнів у роботі з фізичного виховання ефективно впливає на здійснення позакласної роботи з учнями I–XI класів, а загальні принципи в позакласній роботі характеризують специфіку занять, яка визначає:

– добровільність у виборі форм;

– напрям занять, які відображають усі сторони фізичного виховання.

Покращення позакласної роботи на професійному рівні в будь-якому виді занять повинні чітко визначати методи й засоби фізичного виховання з опорою на ініціативу та самодіяльність учнів. Якщо цей принцип знаходить своє відображення, то будь-яка виховна робота сприйматиметься школярами так, ніби вона виникає з їхньої ініціативи, навіть якщо її порадив учитель фізичного виховання.

Позитивний результат у професійній роботі вчителя фізичного виховання спостерігаємо і тоді, коли окремі учні беруть участь у науково-пошуковій діяльності, а саме: пошук літератури, порівняльний аналіз виконання вправ та ін.

Однією з особливостей позакласної роботи є те, що вона не повинна будуватися лише на принципах розваг. Дуже корисно, коли в змісті позакласної роботи знаходять своє відображення ритміка, гра, фізичні вправи.

Успіху в позакласній роботі з фізичного виховання сприяє чітка її організація та дотримання стабільного розкладу занять.

Безперечно, основою виховання є навчальний процес, однак ідея виховуючого навчання повинна відтворюватися не тільки в навчальному процесі школи, а й у позакласній виховній діяльності учнів.

Професійно підготовлений учитель повинен пам'ятати, що педагогічною наукою передбачено відповідні методи виховуючого навчання, які доповнюють та збагачують процес виховання і під час занять з фізичної культури, і в позакласній діяльності.

Крім того, забезпечення комплексного підходу повинно знайти своє відображення в позакласній роботі з фізичної культури.

Під час організації будь-яких заходів із використанням різних форм організаційної роботи потрібно розв'язувати не лише однопрофільні завдання, а й посилювати спрямованість у процесі всебічно розвинутої особистості учнів.

При виборі змісту організаційних форм і методів із фізичної культури в позакласній роботі завжди зберігається принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей, проте не менш важливим у роботі з учнями є й забезпечення принципів єдності, взаєморозуміння та поваги, зв'язок із життям, взаємодія принципів і методів усієї системи освітньо-виховної роботи за участі учнівського активу.

Із метою набуття вмінь проведення позакласної роботи в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця фізичної культури велику роль відіграє підготовка громадського фізкультурного активу школи.

Шкільні колективи фізичної культури – це самостійні громадські організації учнів, які покликані співпрацювати зі школою та сім'єю в плані фізичного виховання учнів.

Об'єднання учнів у колективи, уміння розв'язувати завдання загального значення мають велике професійне значення і сприяють усвідомленню в корисності цих вправ. Добровільне виконання професійних обов'язків учителя – залучити кожного учня до участі в організації та упровадженні різних форм позакласної роботи з фізичного виховання.

У професійній підготовці вчителя фізичного виховання загальну відповідальність за діяльність колективу фізичної культури з дітьми та підлітками несе директор школи, а методичну допомогу надає організатор із виховної роботи школи.

У формуванні інтересу до фізичної культури важливе місце відіграють гуртки та секції з фізичної культури. Залежно від умов вони повинні працювати в кожному класі, а комплектація гуртків відбувається з урахуванням вікових особливостей, бажання учнів, наявності оснащення для проведення гурткової роботи спортивних знарядь.

Комплектуються гуртки в школах по 20–25 чоловік з урахуванням віку, фізичної підготовленості; заняття проводяться 2–3 рази на тиждень тривалістю 60–90 хв.

Кожен професійно підготовлений учитель фізичного виховання розуміє, що завдання гурткової роботи – це активізація рухового режиму дітей, розширення їх знань, удосконалення рухових умінь і навичок, формування потреби в регулярних заняттях фізичною культурою та спортом.

Спортивні секції призначені для учнів, які займаються обраними видами спорту. Основне завдання спортивних секцій – залучити учнів-спортсменів до систематичних занять спортом. Обов'язок учителя фізичного виховання, тренера на професійному рівні сприяти спортивному вдосконаленню учнів з обраного виду спорту, підготовці до участі в позашкільних змаганнях, у набутті знань, умінь і навичок інструкторської роботи та суддівства змагань.

У спортивні секції набирають також учнів основної медичної групи, які мають дозвіл лікаря для занять спортом. Групи складаються з урахуванням віку (6–7; 8–9; 10–11; 12–13; 14–15; 16–17 років) та спортивної підготовки. У сучасних школах повинні функціонувати колективи загальної фізичної підготовки для учнів, які бажають покращити фізичну підготовку для поглибленого оволодіння матеріалом навчальної програми з фізичної культури та успішно займаються спортом.

Основною метою роботи груп фізичної підготовленості є покращення фізичної підготовки школярів, залучення більшої кількості учнів до систематичних занять фізичними вправами, формування позитивного ставлення до фізичної культури і спорту.

Отже, професійна підготовленість учителя фізичного виховання до здійснення позакласної роботи зі школярами I–IX класів потребує професійної підготовленості на високому професійному рівні.

Завдання для самостійного опрацювання № 9 (схема 9)

1. Дати чітке роз'яснення професійної підготовленості вчителя щодо використання різних форм організації фізичного виховання учнів сучасної школи в сім'ї, у позакласній роботі.
2. Скласти план повідомлення за темою.
3. Підготуватися до виступу.

Література: 1 (С. 102–106), 2 (С.45–50), 3, 12, 15.

Схема 9

Список рекомендованої літератури

1. Балахничева Г. В. Сучасні педагогічні технології підвищення професійної спрямованості фахівця фізичної культури в навчально-виховному процесі сучасної школи / Г. В. Балахничева, А. В. Цьось, Л. В. Заремба. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. – С. 53–64.
2. Балахничева Г. В. Формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури : [навч.-метод. посіб. для студ. випуск. курсів ін-тів фіз. культури] / Балахничева Г. В., Заремба Л. В. – Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. – 82 с.
3. Виленский М. Я. Профессиональная направленность физического воспитания студентов педагогических специальностей : уч. пособие / М. Я. Виленский, Р. С. Сафин. – М. : Высш. шк., 1989. – 159 с.
4. Власюк Г. Інновації в навчально-виховній діяльності вчителя фізичної культури. Концепція розвитку в галузі фізичного виховання і спорту в Україні / Г. Власюк // Зб. наук. пр. – Вип. 4. – Рівне, 2006. – С. 3–6.
5. Вовк В. М. Пути совершенствования физического воспитания студентов / В. М. Вовк. – Луганск : ВУГУ, 2000. – 176 с.
6. Войнаровський А. М. Формування економічних знань у процесі професійної підготовки студентів факультетів фізичної культури : метод. рек. / А. М. Войнаровський. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. – 73 с.
7. Гнітецька Т. В. Самостійна робота студентів із теорії та методики фізичного виховання за кредитно-модульною системою навчання : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту / Т. В. Гнітецька, Т. Г. Овчаренко ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – 183 с.
8. Державні стандарти базової і повної середньої освіти // Освіта України. – 2003. – 15 с.
9. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
10. Дудчак М. Проблеми спорту для всіх в Україні в контексті європейської інтеграції. Концепція розвитку в галузі фізичного виховання і спорту в Україні / М. Дудчак // Зб. наук. пр. – Вип. 4. – Рівне, 2006. – С. 18–24.
11. Заневська Л. Самооцінка готовності майбутніх фахівців спортивно-оздоровчого туризму та рекреації до використання сучасних інформаційних технологій / Л. Заневська // Зб. наук. пр. – Вип. 4. – Рівне, 2006. – С. 25–30.

12. Захожий В. Ставлення юнаків і дівчат старшого шкільного віку до фізичного виховання і спорту / В. Захожий // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. в галузі фіз. культури і спорту. – Вип. 12. – Т. 2. – Луцьк, 2007. – С. 61–64.
13. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги ХХІ, 2003. – 300 с.
14. Наумчук В. Принципи професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту в умовах Болонського процесу / В. Наумчук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. – Луцьк : Волин. обл. друк, 2005. – С. 163–164.
15. Поляковський В. І. Професійне самовиховання студентів-баскетболістів / В. І. Поляковський // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2008. – № 19. – С. 42–45.
16. Рожерс Т. Професійна підготовка вчителя фізичного виховання у процесі взаємодії ВНЗ та школи / Т. Роджерс // Зб. наук. пр. – Вип. 4. – Рівне, 2006. – С. 55–57.
17. Свістельник І. Деякі проблеми впровадження інновацій у систему інформаційного забезпечення вищої фізкультурної освіти / І. Свістельник // Зб. наук. пр. – Вип. 4. – Рівне, 2006. – С. 61–62.
18. Сергієнко В. М. Підвищення фізичної підготовленості студентів // В. М. Сергієнко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2007. – № 10. – С. 40–43.
19. Симонов В. П. Диагностика личности и профессионального мастерства преподавателя : учеб. пособие для студ. педвузов, учителей, слушателей ФПК / В. П. Симонов. – М. : [б. и.], 1995.
20. Смолюк І. О. Педагогічні технології: дослідження соціально-особистісного аспекту / І. О. Смолюк. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – 294 с.
21. Фізична культура в школі: V–XI класи : метод. посіб. / за заг. ред. С. М. Дятленка. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 368 с.
22. Шиян Б. М. Теорія і методика педагогічних досягнень у фізичному вихованні та спорті : навч. посіб. / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Богдан, 2008. – 276 с.
23. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Ч. I, II. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2004. – 272 с.

**ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ
З КУРСУ «ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ
УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»**

1. Яке з наведених визначень має безпосереднє відношення до фізичної культури:

- 1) наука про навчання та викладання фізичної культури;
- 2) галузь теорії і методики фізичної культури, яка досліджує закономірності процесів навчання виховання;
- 3) галузь фізичної культури, яка розробляє теорію освіти і навчання фізичного виховання людей різних вікових груп?

2. До якого розряду належать основні категорії фізичної культури:

- 1) формування фізичних якостей, фізичного розвитку, організації фізичного виховання;
- 2) вплив середовища, спадковості, виховання у фізичному розвитку та досконалості особистості;
- 3) знання, вміння та навички із фізичної культури;
- 4) освіта, навчання, виховання?

3. Що є предметом «Підвищення професійної майстерності?»

- 1) особливості викладання окремих дисциплін у системі підготовки майбутнього фахівця фізичної культури;
- 2) загальні поняття теоретичних основ фізичної культури;
- 3) фаховий рівень викладання і навчання?

4. До яких із наведених суджень у професійній підготовці вчителя фізичної культури Ви віднесете закономірності процесу навчання чи дидактичні принципи:

- 1) систематичність, послідовність, доступність навчального процесу;
- 2) науковість і наочність;
- 3) змістовність спілкування в системі «учень—учитель»;
- 4) доцільність застосування педагогічно-організованого процесу з метою ефективності проведення навчально-виховного процесу з фізичної культури?

5. Яким чинникам Ви віддаєте перевагу під час вибору методів навчання з фізичної культури:

- 1) специфіці навчальних дисциплін;
- 2) особливостям вікових груп;
- 3) меті та завданням уроку;

- 4) статі учнів;
- 5) рівню набутих знань;
- 6) професіоналізму вчителя;
- 7) матеріально-технічному оснащенню спортивної бази школи?

6. Що відображають дидактичні принципи в навчальній діяльності професійно підготовленого вчителя фізичного виховання:

- 1) спосіб досягнення мети;
- 2) загальні вимоги щодо організації навчально-тренувального процесу;
- 3) фахові особливості учителя фізичного виховання;
- 4) структура навчального процесу;
- 5) загальні вимоги до учнів?

7. Якому виду контролю в підвищенні професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання Ви віддаєте перевагу:

1) попередньому;	5) комплексному;
2) поточному;	6) програмному;
3) оперативному;	7) тестовому;
4) підсумковому;	8) рейтинговому?

8. Які засоби виховного впливу в професійній підготовці вчителя фізичного виховання найбільше сприяють вихованню дисципліни в колективах учнів:

1) організація навчальної та позанавчальної роботи відповідно до інтересів учнів:

2) обговорення порушень, дотримання правил внутрішнього розпорядку в школі;

3) ознайомлення учнів із системою покарань і наслідками дисциплінарних порушень у школі та за її межами?

9. Визначити логічну послідовність, ваші дії під час планування на професійному рівні виховних заходів фізичної культури з учнями:

1) визначення мети, завдань, форм і видів діяльності учнів;

2) визначення змісту проведення заходу;

3) розподіл обов'язків і доручень за принципами «кожному учневі – справу»;

4) призначення відповідальних за виконання кожної ділянки роботи.

**Критерії оцінювання
знань студентів за тестовими завданнями
з курсу «Підвищення професійної майстерності майбутнього
вчителя фізичного виховання»**

№ з/п	Зміст оцінювання знань	Кількість балів	Загальна оцінка
1	Студент глибоко аналізує всі тестові завдання, дає вичерпні та повні відповіді на них, робить глибокі висновки, показує вміння користуватися підручниками, довідковою літературою, володіє вміннями і навиками застосовувати засвоєний матеріал у практичній діяльності зі школярами різних вікових груп	12 11 10	«Відмінно»
2	Студент спроможний проаналізувати тестові завдання, дає повні відповіді на них, робить висновки, показує вміння користуватися підручничковою та додатковою літературою	9 8 7	«Добре»
3	Студент в основному дає правильні відповіді на тестові завдання, але допускає неточності та незначні помилки під час повідомлення, виявляє неспроможність користування основною та додатковою літературою з фаху	6 5 4	«Задовільно»
4	Студент демонструє поверхові знання, у відповідях на тестові завдання допускає значні помилки, не може теоретичні знання застосовувати на практиці, навички самостійної роботи відсутні	3 2 1	«Незадовільно»

ПОРАДИ МАЙБУТНІМ УЧИТЕЛЯМ НА КОЖЕН ДЕНЬ

Поважайте людей, які оточують Вас

Ставтеся до людей так, як Вам хотілося б, щоб люди ставилися до Вас. Під час розмови потрібно дати відчутти співрозмовникові, що в деяких справах він правий.

Умійте говорити не тільки про те, що турбує Вас, а й про приємне, цікаве для співрозмовника.

Не рекомендується говорити з відстаючим учнем тільки про його недоліки, а з порушником дисципліни лише про поведінку.

Не намагайтеся постійно говорити, а дайте можливість висловитися співрозмовникові.

Проявляйте до людей інтерес.

Пам'ятайте, що схвалення, добре слово, заохочення – ефективні засоби мобілізації зусиль людини.

Бажано знати за іменами всіх, із ким спілкуєтеся. Треба цікавитися позанавчальними справами, їх успіхами не тільки у спорті, а й у навчанні, художній самодіяльності, музиці.

Потрібно навчитися співпереживати не лише в біді, а й відверто радіти успіхам оточуючих, що набагато складніше. Намагайтеся частіше хвалити за працездатність, відповідальне ставлення до доручених справ.

Станьте сміливим і рішучим

Не чекайте вказівок, дійте самостійно. Не відкладайте на потім те, що може бути вирішено сьогодні. Невирішені проблеми пригнічують психіку, роблять людину неврівноваженою, роздратованою.

Не бійтеся ризикувати

Підтримуйте оригінальні, самостійні висловлювання школярів, навіть якщо вони не збігаються з офіційною точкою зору. Вчіть учнів визнавати свої помилки. Пам'ятайте про негативний вплив на особистість побоювання йти своїм шляхом, обережність того, що будь-яка помилка зволікає порушення дисципліни й погіршує відносини з педагогом. Намагайтеся, щоб учень старався виконувати моральні вчинки згідно зі своїми переконаннями.

Співпрацюйте з людьми

Розвивайте в дітях бажання залюбки виконувати Ваші вказівки. Замінюйте свої розпорядження впевнено сказаним проханням. Завантажуйте школярів роботою так, щоб вони вчилися цінувати час. Заохочуйте учнів, оскільки це стимулює старанність.

Частіше посміхайтесь людям

Посмішка при зустрічі зі школярами стверджує, що ви радієте цьому, а посмішка при вході до класу засвідчує, що спільна робота з учнями Вам до вподоби. Жартуйте з учнями, дозволяйте і їм жартувати. Доброзичливе слово зближує людей, підвищує ефективність спільної праці. Учитель повинен бути оптимістом, довіряйте кожному учневі. Оптимізм вселяє оточуючим людям упевненість в успішному виконанні важливих справ.

Довіряйте школярам

Заперечуючи думку учня, намагайтеся не образити його, не розглядайте недоліки його характеру, які проявилися колись у скоєних діях. Намагайтеся описувати, а не оцінювати поведінку. Замість «Ти поводишся неетично» краще сказати: «Я обурений Вашими діями». Цим самим ми ніби допомагаємо учневі подивитися на себе зі сторони.

Іноді можна використовувати зауваження у вигляді запитання «Чи не здається Вам, що цей учинок не відповідає кодексу чоловічої гідності?» або «Подумайте: як можна уникнути цієї помилки?». Доброзичливе звертання авторитетного викладача, як правило, є ефективним аніж заперечення чи накази.

Критикуйте вміло

Перш ніж критикувати кого-небудь, спочатку вирішіть, чи можна обійтися без критики. Перед осудженням колеги чи учня потрібно досконало з'ясувати всі обставини випадку й позицію, вислухати його пояснення до кінця. Можливо, цього буде цілком достатньо для усунення недоліків.

Навіть, критикуючи, слід бути доброзичливим. Основна мета – допомагати, а не принижувати людину.

Виправляти недоліки потрібно при їх виникненні, а не після того. Одночасно говоріть про успіхи та здібності, й у такому разі зауваження сприймаються легше.

Ніколи не забувайте, що критика – засіб удосконалення навчання, роботи, взаємовідносин, але не самоціль.

Прагніть до діалогу

Щоб переконати школяра в будь-чому, не ображайте його і не спонукайте до конфлікту. Завжди починайте не з осуду поведінки, а з розв'язання важкого питання чи тез, із якими учень згоден, і лише тоді шукайте спільну мову.

Не рекомендується позаочі висловлюватися недоброзичливо про учня або клас.

Пам'ятайте про престиж

Не забувайте про самолюбство колеги чи учня, поважайте почуття того, з ким Ви спілкуєтесь. Намагайтеся ці проблеми вирішувати без сторонніх.

Розуміння позиції співрозмовника, шанобливе ставлення, щира увага пом'якшують розмову і ведуть до успіху. Намагайтеся у всіх випадках зберегти престиж опонента, і він з радістю піде Вам назустріч. Завжди помічайте в учня позитивне, що обов'язково проявиться.

Потрібно бути принциповим

Запам'ятайте, що принциповість – це не тільки висока вимогливість, а й увага та повага до людини. Творчо оцінюйте результати своєї праці, не соромтеся визнавати свої помилки, скасовуйте невдалі розпорядження. Роз'яснюйте зміст і мету своїх доручень, щоб учень міг діяти свідомо й ініціативно.

Намагайтеся кожному вихованцеві давати важкі справи, але щоб він міг їх виконати.

Не будьте впертим

Не варто боятися вибачення перед школярами, батьками, колегами, якщо Ви були не праві. Не шукайте виправдань своїм учинкам.

Пам'ятайте: той, хто шукає об'єктивні причини своїх невдач, не завжди є добрим фахівцем. Чим більше професіоналізму в педагога, тим більше занижена в нього самооцінка своєї праці. Намагайтеся уважно й доброзичливо вислуховувати колег та учнів, тому що в іншому разі вони до Вас не звертатимуться. У важких випадках пробуйте поставити себе на місце співрозмовника.

Учитель повинен зміцнювати в школярів віру в себе

Низька оцінка не заохочує людину до самовиховання. Довіра, надія на успіх викликає бажання не підвести, а виправдати отриманий аванс. Обов'язково відзначаєте мінімальні гарні вчинки важких учнів.

При стимуляції за добрий вчинок і покаранні за поганий обов'язково враховуйте мотивацію школярів.

За один і той же вчинок по-різному можна стимулювати учнів. А ще більшої ваги це набуває, коли колектив підтримує педагога.

Пам'ятайте про контроль і самоконтроль

Особливо при контактах зі школярами потрібно це пам'ятати. Не підвищуйте голос. Не вважайте грубість засобом підвищення вимог – це не одне й те ж.

Не використовуйте владу, доки не впевнитесь, що інші засоби не дають результатів.

У вихованні та навчанні слід використовувати індивідуальний підхід до кожного учня.

Контролюйте виконання учнями домашніх завдань, Ваших доручень і доручень інших педагогів. Відсутність регулярного контролю може привести до думки про необов'язковість виконання доручень.

Пам'ятайте про культуру одягу

Як і приміщення, культура одягу повинні бути в полі зору кожного педагога. Добре випрасуваний одяг, начищене взуття, носова хустинка, гарно пов'язаний галстук і зачіска – все це стверджує повагу до колег та школярів.

Елегантний спортивний костюм, взуття без підборів у залі облагороджує вчителя, а неохайність – відштовхує. Підтягнутість – це ознака внутрішньої організованості, зібраності, дисциплінованості.

Пам'ятайте про такт

Без потреби не втручайтеся у справи школярів. Не повторюйте критичних зауважень, якщо недоліки вже усунені. Основа такту – витримка, рівновага педагога. Головні риси такту – висока вимогливість і повага до людини.

Будьте комунікабельними

У більшості випадків комунікабельність гарантує успіх у спілкуванні. Комунікабельність формується тільки в процесі конкретних взаємостосунків із багатьма людьми. Кожному педагогові потрібно формувати в собі здібність відчувати інтерес до оточуючих, потребу здійснювати альтруїстичні дії, завжди активно намагатися зробити щось для іншого, для суспільства. Однак, щоб альтруїстичні дії не виглядали надуманими, потрібно навчитися виявляти настрій людини і враховувати його при контактах.

Для підтримування контакту повинні звучати запитання «чому?», «коли?», «як?», «яким чином?». Вони дають змогу здійснювати монологічну розмову, яка дуже важлива у спілкуванні.

Не сваріться, дискутуйте

Щоб дискусія не перейшла у сварку, кожне непорозуміння повинне мати пояснення. Вислухайте, не перебиваючи до кінця, і коли розмова закінчиться, тактовно, не категорично, наведіть свої аргументи.

Уважно слухайте партнера зі спілкування, щоб зав'язалася взаємна симпатія. Не забувайте, що бажання посперечатися учневі з викладачем уже свідчить про творче ставлення учня до навчання або якихось справ, і до цього треба заохочувати. Некоректна форма розмови – відсутність поваги до педагога та відсутність культури спілкування. Сварка з учнем дискредитує авторитет викладача, однак іноді викликає повагу в учнів.

Будьте бадьорими

Не дозволяйте собі псувати нерви через незначні справи.

Діти не люблять заклопотаних учителів. Невдачі, особисті справи іноді бувають і незначними. Тому думайте про майбутнє, займайтеся справами – це кращі засоби перебороти дух приниження, негаразди.

Ніхто не зможе принести душевний спокій, крім нас. Ми енергійні, активні, повні рішучості й душевно щасливі.

Не будьте категоричні

Намагайтеся часто розмовляти з «важкими» учнями на теми, які не мають відношення до навчання і поведінки. За однакові відповіді чи вчинок активніше заохочуйте «важкого» учня, за поганий вчинок суворо карайте лідерів класу, кращих учнів. Виявляйте повагу до інших, особливо до відстаючих. Не використовуйте такі слова, як «не можна», «якщо тільки», «дуже важко». Краще застосовувати нейтральні слова: «я думаю», «мені здається», «я підтримую».

Підтримуйте гарні взаємовідносини з оточуючими людьми

Найкращий засіб, який допоможе зміцнити бажання оволодіти спілкуванням надовго, – яскраво представити собі, яка це насолода. Дуже велике значення в житті людини – знаходити спільну мову та інтереси зі співрозмовником та підтримувати з ним нормальні стосунки. Набагато легше працювати в школі, коли встановите контакт зі «складними класами», підтримуватимете гарні відносини з адміністрацією, батьками учнів, оволодієте вміннями спілкування з людьми. Також дуже корисно уявляти, як важко жити і працювати в колективі, якщо Ви не можете встановлювати дружні відносини з оточуючими людьми, з колегами.

Конфлікт – це дефект спілкування?

Науковець М. І. Станкін вважає, що конфлікт не є дефектом спілкування, він у багатьох випадках виступає як підстраховка проти застою. Конфлікти, які трапляються в школах, М. І. Станкін розподіляє на сім груп, а саме:

- 1) невміння правильно формулювати мету виховання;
- 2) невміння враховувати в роботі з учнями індивідуальні особливості;
- 3) недостатній кругозір окремої частини викладачів;
- 4) безтактність, а іноді й грубість із боку старших;
- 5) неправильне стимулювання учнів заохоченням і покаранням;
- 6) невміння спиратися в роботі на неформальні об'єднання школярів;
- 7) неправильне ставлення до практики.

- Є чотири види ставлення вчителя до конфліктної ситуації:
- намагання обминати страждання та неприємності;
 - реалістичне ставлення до дійсності;
 - активне ставлення до подій;
 - вміле ставлення до конфліктних ситуацій.

Дякуйте за поради

Коли Вам радять чи роблять зауваження, потрібно насамперед подякувати, а вже потім вирішувати – користуватися цією порадою чи ні. Якщо поради або рекомендації недоречні й не нові для Вас, зовсім не обов'язково говорити про це порадникові.

Кожна особистість повинна прагнути до прогресу

Рекомендуючи виконувати ті чи інші правила іншим, виконуйте спочатку їх самі. Коли усвідомите, що причина життєвих невдач у Вас, ось тоді Ви почнете прогресувати [2, 71–77].

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

Балахничева Галина Валентинівна
Заремба Людмила Василівна
Цьось Анатолій Васильович

ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ
УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Навчальний посібник для студентів випускних курсів

Галузь знань 0102 Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини

Редактор *М. М. Карпевич-Ящук*
Коректор *Т. В. Яков'юк*
Технічний редактор *Л. М. Козлюк*

Формат 60x84 1/16. 3,72 ум. друк. арк. 3,17 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 2747. Редагування, видавець і виготовлювач – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4513 від 28.03.2013 р.